

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Medos Stankutės,

V kurso, civilinės ir verslo teisės

studijos šakos studentės

Magistro darbas

**Kontroliuojantys ir smulkieji akcininkai: sąžiningas naudojimasis
akcininkų teisėmis pagal jų paskirtį**

**Controlling and Minority Shareholders: Fair Use of Shareholder
Rights in Accordance with Their Intended Purpose**

Vadovas: doc. dr. Paulius Miliauskas

Recenzentė: dokt. Lina Dzindzelėtaitė-Šaltė

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas sąžiningumo principo taikymas kontroliuojančių ir smulkiųjų akcininkų teisėms įgyvendinti Lietuvos Respublikoje. Darbe identifikuojamos kontroliuojančio bei smulkiojo akcininko sąvokos, taip pat sąžiningumo principo sąvoka. Darbe siekiama atskleisti, kaip skirtingų kategorijų akcininkai, kontroliuojantys ir smulkieji, gali naudotis savo teisėmis nepažeisdami sąžiningumo principo. Šiuo tikslu darbe nagrinėjamos akcininkų teisės ir jų naudojimo pagal paskirtį aspektai bei pateikiami pasiūlymai, kaip galima spręsti nesąžiningo naudojimosi akcijų suteikiamomis teisėmis problemą.

Pagrindiniai žodžiai: kontroliuojantis akcininkas, smulkusis akcininkas, sąžiningumo principas, akcininkų teisės.

This work analyses the application of the principle of good faith in the implementation of the rights of controlling and minority shareholders in the Republic of Lithuania. The definitions of controlling and minority shareholders, as well as the principle of good faith, are identified. The aim of the work is to reveal how shareholders of different categories, controlling and minority, can exercise their rights without violating the principle of good faith. For this purpose, the rights of shareholders and aspects of their proper use are examined, along with proposals on how to address the problem of unfair use of shareholder rights.

Keywords: controlling shareholder, minority shareholder, principle of good faith, shareholder rights.

TURINYS

1. AKCININKŲ, JŲ TEISIŲ BEI SĄŽININGUMO PRINCIPŲ SAMPRATA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINĖJE SISTEMOJE.....	6
1.1. Akcininkų teisių samprata	6
1.2. Kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko samprata	9
1.3. Sąžiningumo principo samprata civilinėje teisėje.....	13
2. AKCININKŲ TEISĖS IR PAREIGOS	18
2.1. Akcininkų teisės	18
2.1.1. Kiekvieno akcininko teisės	18
2.1.2. Smulkiojo akcininko teisės	18
2.1.3. Kontroliuojančio akcininko teisės.....	22
2.2. Akcininkų pareigos	22
2.3. Teorinis sąžiningumo principo taikymas akcininkų teisių įgyvendinime.....	24
3. TEISIŲ PUSIAUSVYROS UŽTIKRINIMAS	28
3.1. Praktiniai patarimai, kaip sąžiningai naudotis akcijų suteikiamomis teisėmis 28	
3.1.1. Rekomendacijos kontroliuojančiam akcininkui: sąžiningas teisių įgyvendinimas	28
3.1.2. Rekomendacijos smulkiesiems akcininkams: sąžiningas teisių įgyvendinimas 32	
3.2. Teisinio reguliavimo alternatyvos	34
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	38
SANTRAUKA	46
SUMMARY	47

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Pastaraisiais metais tiek Lietuvos Respublikoje, tiek užsienio valstybėse vis dažniau akcentuojama akcininkų lygiateisiškumo reikšmė, siekiant bendrovių veiklos skaidrumo ir ilgalaikio tvarumo. Sudėtingėjant bendrovių valdymo struktūroms, išryškėja poreikis aiškiau apibrėžti akcininkų elgesio ribas, ypač tais atvejais, kai formaliai nepažeidžiant teisės normų galimai yra piktnaudžiaujama teise ar veikiamas nesąžiningai. Nors civilinėje teisėje sąžiningumo principas pripažįstamas vienu iš kertinių, akcininkų santykiuose jis taikomas nevienareikšmiškai – įstatymuose trūksta konkretno reglamentavimo, o teismų praktika šiuo klausimu nėra vieninga bei galima pastebėti per daug ribotą šio principo analizę. Itin aktualus tampa klausimas, kaip šį principą taikyti situacijose, kai kontroliuojantis akcininkas gali veikti taip, kad formaliai jis įgyvendina savo teises, tačiau faktiškai riboja smulkiųjų akcininkų galimybes dalyvauti bendrovės valdyme ar gauti atitinkamą naudą bei tokiu būdu elgtis nesąžiningai ir atvirkščiai. Tokia situacija ypač ryški uždariesiose akcinėse bendrovėse, kuriose trūksta aiškių akcininkų teisių apsaugos mechanizmų ar veiksmingų (ir dėl to pelningų) pasitraukimo iš bendrovės būdų. Todėl šiame magistro darbe ne tik analizuojamas dabartinis teisinis reguliavimas, bet ir ieškoma, kaip aiškiau reglamentuoti bei praktiškai pritaikyti sąžiningumo principą kontroliuojančio ir smulkiojo akcininkų santykiuose. Tai ypač svarbu, siekiant užtikrinti, kad visų, tiek smulkiųjų, tiek kontroliuojančių akcininkų interesai būtų tinkamai suderinti. Dėl to šis darbas yra aktualus ne tik įstatymų kūrėjams, teisės mokslininkams ar praktikuojantiems teisininkams, bet ir patiems akcininkams, kurie nori savo teisėmis naudotis sąžiningai pagal jų paskirtį.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra išanalizuoti, kaip sąžiningumo principas taikomas tiek kontroliuojančių, tiek smulkiųjų akcininkų teisių įgyvendinime bei kaip šis principas prisideda prie akcininkų teisių pusiausvyros užtikrinimo.

Darbo uždaviniai. Norint pasiekti išsikeltą magistro darbo tikslą, yra keliami šie uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko bei sąžiningumo principo sampratą Lietuvos Respublikos civilinės teisės sistemoje, atskleidžiant šių sąvokų tarpusavio sąveiką bei praktinę reikšmę akcininkų teisių įgyvendinime.
- 2) Atskleisti akcininkų teisių ir pareigų turinį, skirstant jas pagal paskirtį, taikymo ypatumus bei specifiką kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko atžvilgiu.

- 3) Pasitelkiant teisinius šaltinius bei teismų praktiką, įvertinti, kaip sąžiningumo principas taikomas praktikoje, įgyvendinant akcininkų teises ir sprendžiant akcininkų tarpusavio konfliktus.
- 4) Išskirti ir įvertinti teises ir praktines priemones bei pateikti galimus sprendimo būdus, kurie padėtų užtikrinti pusiausvyrą tarp kontroliuojančių ir smulkiųjų akcininkų teisių.

Tyrimo objektas. Nagrinėjant kontroliuojančių ir smulkiųjų akcininkų sąžiningo akcijų suteikiamų teisių naudojimosi pagal jų paskirtį problematiką, magistro darbas yra suskirstytas į tris esmines struktūrines dalis.

Pirmojoje dalyje bus analizuojama akcininkų teisių samprata, jų įgijimo momentas bei apibrėžiamos kontroliuojančio, smulkiojo bei sąžiningumo principo sąvokos. Ši darbo dalis sudaro teorinį pagrindą – siekiama tiksliai apibrėžti darbe vartojamas esmines sąvokas.

Antrojoje darbo dalyje bus nagrinėjamos specifinės kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko teisės bei pareigos, taip pat praktinė problema – piktnaudžiavimo teisėmis atvejai, kylantys tiek iš kontroliuojančių, tiek iš smulkiųjų akcininkų veiksmų. Čia bus analizuojama teismų praktika ir atvejai, kuriuose kyla klausimas dėl teisių naudojimo tikrosios paskirties ir sąžiningumo ribų.

Trečiojoje darbo dalyje bus siekiama pateikti praktinius patarimus, kaip sąžiningai naudotis akcijų suteikiamomis teisėmis pagal jų paskirtį tiek kontroliuojančiam, tiek smulkiąjam akcininkui. Taip pat bus pateikiami pasiūlymai reglamentavimo tobulinimui.

Apibendrinant būtų galima teigti, kad tyrimo objektas apsiriboja sąžiningo akcininkų teisių naudojimosi pagal jų paskirtį problematika, ypatingą dėmesį skiriant kontroliuojančių ir smulkiųjų akcininkų tarpusavio teisių (ne)pusiausvyrai, taip pat teisės doktrinos bei teismų praktikos analizei, siekiant pagrįsti pasiūlymus šios srities teisinio reguliavimo tobulinimui. Su tema tiesiogiai nesusiję klausimai, tokie kaip istorinė akcininkų teisių raida ar akcinių bendrovių akcininkų specifika, šiame darbe nebus nagrinėjami.

Tyrimo metodai. Rengiant šį darbą, daugiausia buvo naudotasi šiais tyrimo metodais:

- 1) lyginamasis – taikant šį metodą buvo lyginamos kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko teisės ir pareigos, vertinant jų apimtį, turinį bei praktinį įgyvendinimą.
- 2) lingvistinis – tiriant kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko sąvokas, remiantis Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymu (toliau – **ABĮ** arba **Akcinių**

bendrovių įstatymas) ir kitų teisės aktų nuostatų teksto analize bei atliekant šių sąvokų semantinę analizę.

- 3) sisteminis – šis metodas buvo taikomas nagrinėjant sąžiningumo principo vietą ir santykį su kitomis teisės normomis civilinės teisės sistemoje. Kadangi ABĮ nepateikia *expressis verbis* nuostatų dėl sąžiningo akcininkų teisių įgyvendinimo, buvo būtina pasitelkti sisteminį metodą, kuriuo remiantis, įvertinus Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – **CK** arba **Civilinis kodeksas**) 1.5 straipsnio ir kitų teisės aktų nuostatas bei teismų praktikos tendencijas, buvo daromos išvados apie sąžiningumo principo turinį ir taikymą akcininkų tarpusavio santykiuose.
- 4) teleologinis – šio metodo taikymas leido įvertinti akcininkų teisių ir pareigų reglamentavimo tikslus per įstatymų leidėjo ketinimų bei socialinio, ekonominio konteksto prizmę. Teleologinis metodas buvo ypač svarbus, nagrinėjant smulkiųjų akcininkų teisių apsaugos priemonių paskirtį, pavyzdžiui, analizuojant kvalifikuotos balsų daugumos reikalavimo ir kumuliacinio balsavimo instituto tikslus.
- 5) loginis – apibendrinimo ir dedukcijos būdais buvo formuluojami teisinėje literatūroje išsakytų pozicijų apibendrinimai bei pateikiami kritiški jų vertinimai. Šio metodo pagalba buvo analizuojami tiek teisės mokslininkų (L. Mikalonienė, V. Mikelėnas, P. Miliauskas ir kt.) darbai, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika dėl akcininkų teisių įgyvendinimo. Loginis metodas taip pat buvo pasitelkiamas formuluojant teisinio reguliavimo alternatyvas bei rekomendacijas, kaip galima spręsti nesąžiningo naudojimosi akcijų suteikiamomis teisėmis problemą.

Darbo originalumas. Nors tiek Lietuvos Respublikos, tiek užsienio teisės doktrinoje galima rasti nemažai literatūros, skirtos akcininkų teisėms ir jų apsaugai, visgi darbo autoriui nepavyko rasti darbo, kuris būtų skirtas išimtinai sąžiningam akcininkų teisių įgyvendinimui pagal jų paskirtį. Iš analizuotų šaltinių tematiškai artimiausia darbo temai laikytina L. Mikalonienės monografija „Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai“, kurioje viename iš skyrių trumpai aptariamas ir sąžiningumo principas akcininkų teisių kontekste. Pažymėtina, kad ši L. Mikalonienės monografija tapo kertiniu teoriniu šaltiniu šio darbo struktūrinėse dalyse, nagrinėjančiose kontroliuojančio bei smulkiojo akcininko sąvokas bei tokių akcininkų teises.

Kitu reikšmingu šaltiniu laikytina L. Mikalonienės su bendraautoriais parengta kolektyvinė monografija „Įmonių teisinių formų konvergencija ir divergencija: ar Lietuvos

teisinis reglamentavimas yra patrauklus tarptautiniame kontekste?“, kurioje analizuojamos akcininkų pareigos. Šis šaltinis taip pat buvo plačiai naudojamas darbo teoriniuose skyriuose.

Vertinant akademinis darbus, susijusius su kontroliuojančiųjų akcininkų klausimais, autoriui pavyko rasti magistro darbą „Kontroliuojančio akcininko pareigos Lietuvoje ir Europos Sąjungoje: lyginamieji aspektai“, tačiau dėl prieigos ribojimo šio darbo turinys liko neišnagrinėtas. Taip pat autorius rado dar vieną temiška artimą darbą – „Ar kontroliuojančių akcininkų interesų įgyvendinimas įmonės valdyje nepažeidžia smulkiųjų akcininkų teisių“, tačiau šiame darbe daugiausia dėmesio skirta konkrečių akcininkų teisių analizei, o ne pačiam teisių įgyvendinimo sąžiningumo klausimui. Taip pat šis magistro darbas buvo parašytas dar 2014 metais.

Svarbu paminėti ir tai, kad autoriui nepavyko rasti nei vieno darbo, kuriame būtų sistemingai ir išsamiai pateikti praktiniai patarimai ar įžvalgos, kaip akcininkams sąžiningai įgyvendinti savo teises situacijose, kai įstatymas to tiesiogiai nereglamentuoja – būtent tokiam praktiniam aspektui yra skirta dalis trečiosios šio magistro darbo dalies.

Kadangi autorius nenagrinėjo sąžiningumo principo atitikmens užsienio valstybėse, galėtų pasirodyti, kad šis darbas yra labiau aktualus Lietuvos Respublikoje. Vis dėlto, autoriaus nuomone, trečiojoje darbo dalyje pateikiami praktiniai patarimai gali būti naudingi ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir kitų šalių akcininkams.

Atsižvelgiant į tai, magistro darbo autorius daro prielaidą, kad šis darbas atitinka originalumui keliamus kriterijus.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe pagrindiniais šaltiniais tapo Lietuvos Respublikos civilinės teisės aktai, ypač Civilinis kodeksas ir Akcinių bendrovių įstatymas, taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, ypač 2019 m. apžvalga dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų. Svarbiausiu teoriniu šaltiniu laikytina L. Mikalonienės monografija „Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai“ bei L. Mikalonienės ir bendraautorėjų monografija „Įmonių teisinių formų konvergencija ir Divergencija: ar Lietuvos teisinis reglamentavimas yra patrauklus tarptautiniame kontekste?“, kuriose išsamiai analizuojamos akcininkų teisės bei pareigos.

1. AKCININKŲ, JŲ TEISIŲ BEI SAŽININGUMO PRINCIPO SAMPRATA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINĖJE SISTEMOJE

1.1. Akcininkų teisių samprata

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) Teisės tyrimo grupė 2019 m. gegužės 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalgoje (toliau – **Apžvalga**) teigia, kad akcininkų teisės ir jų įgyvendinimo klausimai yra viena iš sparčiausiai besivystančių bendrovių teisės sričių, ypač po 2008 m. ekonominės krizės, kuri neigiamai paveikė tiek reguliuojamos akcijų rinkos, tiek uždaro tipo akcinių bendrovių akcininkų padėtį. Pasak Apžvalgos, dėl šios priežasties daug dėmesio skiriama akcininkų teisių plėtojimui ir veiksmingesnei jų apsaugai ne tik nacionalinių teisės aktų srityje, bet ir Europos Sąjungos teisėkūroje. Tarkime, 2003 m. gegužės 21 d. buvo paskelbtas komunikatas dėl bendrovių teisės harmonizavimo ir bendrovių valdymo (Europos Komisija, 2003), o 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Komisija paskelbė komunikatą pavadinimu „Europos bendrovių teisės ir bendrovių valdymo veiksmų planas. Šiuolaikinė teisinė sistema didesniai akcininkų aktyvumui ir įmonių tvarumui užtikrinti“, kuriame ypatingas dėmesys buvo skirtas akcininkų teisių ir teisėtų interesų apsaugai. Be to, 2017 m. buvo atnaujinti svarbūs bendrovių teisės dokumentai – direktyvos 82/891/EEB, 89/666/EEB, 2005/56/EB, 2009/101/EB, 2011/35/ES ir 2012/30/ES, priėmus naują 2017 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą (ES) 2017/1132 dėl tam tikrų bendrovių teisės aspektų, kurioje įtvirtintos svarbios nuostatos, susijusios su akcininkų teisių gynimu (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2019). Taip pat ypač aktuali akcininkų teisių tema išlieka ir Lietuvoje – Registrų Centro duomenimis beveik pusė visų Lietuvoje registruotų juridinių asmenų yra uždarnosios akcinės bendrovės (Registrų Centras, 2025).

Teisės doktrinoje įtvirtinta, kad akcijos suteikia savininkui tris pagrindines teises: „teisę dalyvauti valdant bendrovę, jeigu įstatymai nenustato kitaip, teisę gauti pelno dalį dividendų forma ir teisę į likviduojamos bendrovės grynojo turto dalį“ (Mikalonienė, 2015, p. 54). Šios pagrindinės teisės sudaro esminį kiekvieno akcininko teisių paketą, nepriklausomai nuo bendrovės tipo ar turimo akcijų skaičiaus (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2019). ABĮ akcininkų teisės skirstomos į dvi pagrindines kategorijas: turtines ir neturtines (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, 2000). Turtinės teisės, apibrėžtos ABĮ 15 straipsnyje, apima teisę gauti dividendus, teisę gauti bendrovės lėšų, mažinant įstatinį kapitalą, teisę

neatlygintinai gauti akcijų, didinant įstatinį kapitalą iš bendrovės lėšų, pirmumo teisę įsigyti naujai išleidžiamų akcijų ar konvertuojamųjų obligacijų, teisę skolinti bendrovei įstatymų nustatyta tvarka bei teisę gauti likviduojamos bendrovės turto dalį. Neturtinės teisės, išdėstytos ABĮ 16 straipsnyje, apima teisę dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose, iš anksto teikti klausimus, susijusius su tokių susirinkimų darbotvarka bei juose balsuoti, teisę gauti ABĮ numatytą informaciją apie bendrovę bei kreiptis į teismą su ieškiniu, prašant atlyginti bendrovei žalą, kuri susidarė dėl bendrovės valdymo organų pareigų nevykdymo ar netinkamo vykdymo. Svarbu pažymėti, kad ABĮ pateiktas akcininkų teisių sąrašas (tiek turtinių, tiek neturtinių) nėra baigtinis – papildomos turtinės ir neturtinės teisės gali būti numatytos kituose ABĮ straipsniuose ar kituose įstatymuose (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2019), o papildomos neturtinės akcininkų teisės gali būti numatytos ir bendrovės įstatuose. Tarkime, Civilinis kodeksas suteikia akcininkui specifinę teisę reikalauti, kad kiti akcininkai arba išpirktų jo akcijas, arba parduotų savąsias (ši teisė reglamentuojama CK 2.115-2.123 straipsniuose) (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Be to, ABĮ 47 straipsnis įtvirtina svarbią akcininko pirmumo teisę įsigyti parduodamas bendrovės akcijas¹. Šios papildomos teisės sustiprina uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų teisinę padėtį ir užtikrina papildomas galimybes ginti savo interesus.

Apžvalgoje teigiama, kad „akcininko teises įgyvendinti ir šių teisių gynimo būdais pasinaudoti gali asmuo, įgijęs bendrovės akcijų” (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2019) bei šį teiginį taip pat patvirtina ir ABĮ nuostata, kad balsavimo teisę visuotiniuose akcininkų susirinkimuose suteikia tik visiškai apmokėtos akcijos (ABĮ 17 straipsnio 1 dalis). Teisė balsuoti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose gali būti apribota ar panaikinta ABĮ ir kitų įstatymų nustatytais atvejais, taip pat kai ginčijama nuosavybės teisė į akcijas (ABĮ 16 straipsnio 3 dalis). Pavyzdžiui, ABĮ 17 straipsnio 4 dalis nustato, kad akcininkas, išskyrus atvejį, kai jis yra įsigijęs visas bendrovės akcijas, neturi teisės balsuoti, priimant sprendimą dėl pirmumo teisės įsigyti bendrovės išleidžiamų akcijų ar konvertuojamųjų obligacijų atšaukimo, jeigu ši teisė suteikiama jam pačiam, jo artimiesiems giminaičiams, akcininko sutuoktiniui ar

¹ 2022 m. lapkričio 30 d. įsigaliojusiais ABĮ pakeitimais ABĮ 47 str. 9 d. buvo patikslinta nustatant, kad bendrovės įstatuose, be kita ko, gali būti nurodyta, kad pirmumo teisė, numatyta ABĮ 47 str. 2 d. netaikoma. Tokia įstatymo nuostata leidžia patiems bendrovės akcininkams nustatyti jiems priimtinausią akcijų pardavimo procedūrą, taip pat ir atsisakyti esamų akcininkų pirmumo teisės iš viso. Žinoma, vadovaujantis akcininkų lygiateisiškumo ir protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais, bendrovės įstatuose naikinant tokią pirmumo teisę ji turėtų būti panaikinta (netaikoma) visiems akcininkams, o ne tik konkrečioms (Bitė, 2022). Atsižvelgiant į šį specifinį reguliavimą, šiame darbe nebus analizuojamos situacijos kai ši teisė atšaukiama bendrovės įstatuose.

sugyventiniui, sutuoktinio artimiesiems giminaičiams, taip pat akcininką patronuojančiai bendrovei ar akcininko dukterinei bendrovei, kai akcininkas – juridinis asmuo (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2019).

Kasacinio teismo praktikoje nurodyta, kad jei akcijos yra bendra jungtinė sutuoktinių nuosavybė, akcininko teisės ir pareigos turi tik sutuoktinis, kurio vardu akcijų įgijimo faktas yra įformintas įstatymų nustatyta tvarka. Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad „akcininku yra laikomas tas asmuo, kuris yra įgijęs bendrovės akcijas ir šis įgijimas yra įformintas nustatyta tvarka. <...> Akcininko sutuoktinis neturi akcininko teisių, o gali turėti tik teisę į akcijas, kaip į turtą, jeigu jos įgytos santuokos metu (CK 1.97, 1.101 straipsniai). Tokiu atveju sutuoktiniui yra garantuojama teisė į įmonę kaip į turtą bei iš jos gaunamas pajamas, tačiau neperkeliamos tikrojo ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio (akcininko) pareigos“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje).

ABĮ 3 straipsnyje nustatyta, kad akcininkai yra fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie turi įsigiję bendrovės akcijų, ir kiekvienas akcininkas bendrovėje turi tokias teises, kokias suteikia jam nuosavybės teise priklausančios bendrovės akcijos. ABĮ 3 straipsnio 1 dalis apibrėžia patį akcininką, kaip subjektą, kuris yra įsigijęs bendrovės akcijų, tačiau neriboja akcijų įsigijimo būdų ir nenustato nuosavybės teisės į akcijas įgijimo momento. Nuosavybės teisės į akcijas atsiradimo momentas priklauso nuo to, ar akcijos yra materialios ar nematerialios, ir nuo to, kaip jos yra įgyjamos – pirminėje rinkoje (steigimo būdu, įstatinio kapitalo padidinimo būdu) ar antrinėje rinkoje (perkant, dovanojant, mainant akcijas) (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2019).

Pagal aktualų ABĮ reguliavimą, sutartinis akcininko nuosavybės teisės į nematerialias bendrovės akcijas įgijimas ir akcininko teisių įgyvendinimo pradžia neviešojoje akcijų rinkoje yra susiję su dviem juridiniais faktais – akcijų perleidimo sutarties (pirkimo–pardavimo, dovanojimo, mainų) sudarymu ir bendrovės atliekamam įrašui akcininkų vertybinių popierių sąskaitoje (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2019). Kasacinio teismo praktika dėl šių teisinių faktų teisinės reikšmės nėra vienoda. Vienose bylose teigiama, kad akcijų perleidimo sutartis ir bendrovės atliekamas įrašas akcininkų vertybinių popierių sąskaitoje sukuria savarankiškas teises pasekmes – sutartis yra nuosavybės teisės įgijimo pagrindas, o sutarties išviešinimas leidžia įgyvendinti akcininko teises bendrovės atžvilgiu ir sukuria pasekmes trečiųjų asmenų atžvilgiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gegužės 1 d. nutartis civilinėje byloje).

Kitose bylose kasacinis teismas, priešingai, pasisakė, kad nuosavybės teisė į uždarnosios akcinės bendrovės nematerialias akcijas įgyjama, ir kartu atsiranda akcininko teisės, nuo bendrovės įrašo padarymo įgyjančio asmens akcijų sąskaitose (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje).

Apibendrinant galima teigti, kad akcininkų teisių reguliavimas Lietuvos Respublikoje yra dinamiškas ir nuolat tobulinamas, ypač atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus. ABĮ įtvirtina platų, tačiau nebaigtinį akcininkų teisių sąrašą, skirstydamas jas į turtines ir neturtines teises. Kalbant apie akcininko statuso įgijimą, Lietuvos Respublikos teismų praktika išskiria du esminius momentus: akcijų perleidimo sutarties sudarymą ir įrašo akcininkų vertybinių popierių sąskaitoje padarymą. Nors ankstesnėje teismų praktikoje buvo laikomasi pozicijos, kad akcininko teisės gali būti įgyvendinamos ir be įrašo vertybinių popierių sąskaitoje, vėlesnė praktika aiškiai nurodo, jog būtinos abi sąlygos – tiek akcijų įgijimo sutartis, tiek įrašas vertybinių popierių sąskaitoje.

1.2. Kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko samprata

Pabrėžiama, kad akcininkų skirstymas į kontroliuojančiuosius ir smulkiuosius yra ypač svarbus apibrėžiant ir atskiriant akcininkų teises ir pareigas bendrovėje. Sąvokos suponuoja, jog kontroliuojantys akcininkai turi didesnę įtaką bendrovės valdymui ir gali priimti veiklos tęstinumui strategiškai svarbius sprendimus. Tuo tarpu, smulkieji akcininkai turi ribotas galimybes daryti įtaką bendrovės valdymui, veikiau veikia kaip investuotojai, tačiau jų teisės yra svarbios siekiant įmonės valdymo skaidrumo ir akcininkų interesų pusiausvyros. Taip pat šių sąvokų identifikavimas svarbus analizuojant akcininkų teises vėlesniuose šio darbo skyriuose.

Lietuvos Respublikos teisės aktuose ir teismų praktikoje nėra aiškiai apibrėžtų kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko sąvokų, nepaisant to, kad teismai bylose naudoja šias ar panašias sąvokas (tarkime daugumos akcininkas, stambusis akcininkas ir pan.). Pavyzdžiui, vienoje byloje LAT pažymi, kad „<...> smulkiųjų akcininkų pareiga perleisti savo akcijas kyla iš bendrovių teisės aktų <...>“, tačiau tame pačiame sprendime į kontroliuojantį akcininką referuoja kaip į stambųjį – „<...> kuo objektyviau būtų atsižvelgiama į skirtingas stambiųjų ir smulkiųjų akcininkų <...>“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje). Kitoje byloje jau išskiriamas ir kontroliuojantis akcininkas: „ABĮ 23

straipsnio 4 dalyje reglamentuojama kontroliuojančio akcininko teisė sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, nors teismų praktika nepateikia šių sąvokų apibrėžimo ir jas naudoja nevieningai, teisinėje literatūroje vis dėlto galima rasti kriterijų, kurių pagrindu apibrėžiamos šios sąvokos.

Analizuojant kontroliuojančio akcininko sąvoką svarbu paminėti ABĮ 27 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta, kad visuotinis akcininkų susirinkimas yra teisėtas, kai jame dalyvauja akcininkai, turintys daugiau nei pusę visų bendrovės akcijų suteikiamų balsų. To paties straipsnio 8 dalyje įtvirtinta paprastosios balsų daugumos taisyklė, pagal kurią sprendimas laikomas priimtu, jei už jį balsavo daugiau akcininkų negu prieš, nebent įstatymas ar bendrovės įstatai numato didesnę balsų daugumą. Autoriaus nuomone, šios nuostatos sudaro pagrindą apibrėžti kontroliuojantį akcininką kaip asmenį, valdantį daugiau nei 50% akcijų (50% + 1 akcija), suteikiančių jam galimybę savarankiškai priimti bendrovės valdymo sprendimus.

Taip pat teisinėje literatūroje teisės, kurioms įgyvendinti reikalingas 1/2 turimų akcijų reikalavimas, priskiriamos kontroliuojančio akcininko teisėms (Mikalonienė, 2015, p. 66). Tokios pat pozicijos laikosi ir LAT, nes kaip pirmiau minėta, vienoje byloje teigia, kad „ABĮ 23 straipsnio 4 dalyje reglamentuojama kontroliuojančio akcininko teisė sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą“. Šią poziciją sustiprina ir kituose šaltiniuose minima tokia pati nuomonė, kad „daugumos akcininkas paprastai yra akcininkas, galintis priimti sprendimus bendrovėje (paprastai 51² procentą akcijų turintis akcininkas)“ (Mikalonienė, *et al.*, 2017, p. 188) bei Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatyme apibrėžta kontrolės sąvoka „visokios iš Lietuvos Respublikos ar kitos valstybės įstatymų ar sandorių atsirandančios teisės, suteikiančios juridiniam ar fiziniam asmeniui galimybę daryti lemiamą įtaką ūkio subjekto veiklai“ (Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas, 1999). Nors visos šios sąvokos nėra vieningos, jos iš esmės referuoja į tą patį kontrolės aspektą – galimybę savarankiškai priimti sprendimus visuotiniame akcininkų susirinkime. Tad šiame darbe, kontroliuojančio akcininko sąvoka bus naudojama referuojant tik į tuos akcininkus, kurie disponuoja pakankama balsų dauguma, leidžiančia savarankiškai priimti bendrovės valdymo sprendimus, kuriems keliamas

² Pažymėtina, kad autoriaus nuomone, tikslingiau būtų teigti, kad tai yra ne 51 procentas, o 50 procentų + 1 akcija, nes sprendimams visuotiniame akcininkų susirinkime nėra keliamas 51 procento balsų reikalavimas, o tik daugiau nei 50 procentų balsų reikalavimas.

paprastos daugumos reikalavimas visuotiniame akcininkų susirinkime, tokiu būdu užtikrinant efektyvią bendrovės veiklos kontrolę. Ši sąvoka taip pat sutampa su teisinėje literatūroje pateikta kontroliuojančio akcininko sąvoka.

Atskirai pažymėtina, kad autorius, siekdamas nuoseklaus sąvokų naudojimo šiame darbe, naudos tik kontroliuojančio akcininko sąvoką, bet ne daugumos, pagrindinio, didžiojo, stambiojo ar kitas kontroliuojantį akcininką įvardijančias akcininko sąvokas. Tokia autoriaus pozicija išplaukia ne tik iš siekio nuosekliai naudoti sąvokas, tačiau ir iš semantinės šių sąvokų analizės. Semantinė analizė, remiantis Kembridžo žodyno apibrėžimais, leidžia išskirti šių sąvokų skirtumus: „dauguma“ apibrėžiama kaip kiekybinis rodiklis, nurodantis didžiausią dalį tam tikroje visumoje, „kontrolė“, priešingai, implikuoja kokybinį aspektą – galią daryti įtaką ir valdyti sprendimų priėmimo procesus. Bendrovių teisės kontekste šis skirtumas įgauna ypatingą reikšmę. Kontroliuojantis akcininkas charakterizuojamas ne vien kiekybiniu akcijų valdymo aspektu, bet ir galimybe savarankiškai priimti esminius bendrovės valdymo sprendimus (savarankiškai priimti sprendimus visuotiniame akcininkų susirinkime). Daugumos akcininko statusas, priešingai, apibrėžiamas išimtinai kiekybiniu kriterijumi – tai akcininkas, valdantis didžiausią akcijų paketą, lyginant su kitais akcininkais. Svarbu pabrėžti, kad daugumos akcininko statusas nebūtinai suteikia realią kontrolę bendrovėje. Pavyzdžiui, akcininkas, valdantis 30% bendrovės akcijų, gali būti klasifikuojamas kaip daugumos akcininkas, jei kiti akcininkai valdo mažesnes akcijų dalis, tačiau tokia akcijų dalis savaime nesuteikia pakankamos galios kontroliuoti bendrovės sprendimų priėmimą. Tad daugumos akcininkas, nors ir gali turėti kontrolę bendrovėje, tačiau tai nėra būtinas aspektas akcininką taip apibrėžti. Vis dėlto kontroliuojantis akcininkas visada bus ir daugumos akcininkas, nebent kontrolė būtų įgyvendinama per balsavimo susitarimus, laikinas apsaugos priemones ar kitus teisinius instrumentus, kurių autorius šiame darbe detaliau neanalizuos. Tad, autoriaus nuomone, nors ir nėra klaidinga į kontroliuojantį akcininką referuoti kaip į daugumos ar stambų akcininką, norint šią sąvoką naudoti tiksliau, autorius šiame darbe naudos tik kontroliuojančio akcininko sąvoką.

Paminėtina, kad praktikoje gali pasitaikyti situacijų, kai nė vienas akcininkas neturi didesnės nei 50% balsų daugumos. Pavyzdžiui, jei vienas akcininkas turi 30% balsų, o likusieji 14 akcininkų po 5%, tuomet, autoriaus nuomone, nors didžiausią įtaką bendrovėje formaliai turi 30% akcijų savininkas, jis negali priimti net paprastosios daugumos sprendimų be kitų

akcininkų pritarimo. Todėl tokioje situacijoje kontroliuojančio akcininko egzistavimas absoliučia prasme būtų abejotinas.

Tuo tarpu, smulkiojo akcininko samprata yra reliatyvi ir kintanti, priklausoma, *inter alia*, nuo akcininkų daugumos apibrėžimo (Perakis, 2004, cituojama Mikalonienė, 2015, p. 64). Europos Komisijos užsakymu atliktoje studijoje dėl smulkiųjų akcininkų apsaugos atskleidžiama, kad ši sąvoka yra neapibrėžta ne tik Lietuvos Respublikos teisės aktuose, bet ir kai kuriose kitose Europos Sąjungos valstybėse (Europos Komisija ir TGS Baltic, 2018).

Remiantis L. Mikalonienės įžvalgomis, smulkieji akcininkai – tai akcininkai ar jų grupė, kurių balsai nesuteikia lemiamos įtakos bendrovės valdymui. Tad smulkieji akcininkai gali apimti platų spektrą akcininkų, tačiau jų statusas priklauso ne vien nuo jų valdomo akcijų skaičiaus. Pavyzdžiui, jei bendrovėje du akcininkai po lygiai valdo po 50% balsų, bet vienas iš jų yra bendrovės vadovas, tuomet kitas akcininkas gali būti laikomas smulkiuoju akcininku. Tačiau su šia pozicija galima nesutikti, nes nepaisant ribotesnės *de facto* kontrolės, toks akcininkas išlaiko veto teisę ir gali blokuoti kito akcininko sprendimus, įskaitant paprastosios daugumos reikalaujančius klausimus. Taip pat šio darbo apimtyje, tokiu atveju būtų sudėtinga kalbėti apie kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko teises, jei nė vienas akcininkas neturi kontroliuojančio akcininko teisių, kaip jos yra apibrėžtos teisinėje literatūroje bei įstatymuose. Bendrąja prasme, teisinėje literatūroje smulkiuoju akcininku dažniausiai laikomas akcininkas, turintis 5%–33% bendrovės akcijų, nes tokio dydžio akcijų paketas suteikia galimybę daryti įtaką bendrovės sprendimams (Mikalonienė, 2015, p. 64).

Atskirai paminėtina, kad kaip ir siekiant nuosekliai naudoti kontroliuojančio akcininko sąvoką, autorius dėl tų pačių priežasčių darbe naudos tik smulkiojo akcininko sąvoką, bet ne dažnai literatūroje naudojamą mažumos sąvoką. Mažumos akcininkas apibrėžiamas kaip subjektas, valdantis mažesnę akcijų paketą nei daugumos akcininkas. Atsižvelgiant į tai, kad daugumos akcininkas nebūtinai yra kontroliuojantis (pavyzdžiui, valdantis 30% akcijų), mažumos akcininko statusas gali būti priskiriamas tiek 49% akcijų valdančiam bendrovės akcininkui, tiek vienintelės akcijos savininkui. Tačiau smulkiojo akcininko sąvoka turėtų būti interpretuojama siauriau - tai akcininkas, neturintis realios kontrolės bendrovėje bei turintis tokį akcijų paketą, kaip apibrėžta pirmiau.

Apibendrinant galima teigti, kad toliau darbe referuojant į smulkųjų akcininką autorius laikysis teisinėje literatūroje išsakytos bendrosios pozicijos bei referuos būtent į akcininką, turintį 5–33% bendrovės akcijų (jų suteikiamų balsų). Nors autorius pripažįsta, kad toks smulkiojo akcininko apibrėžimas galėtų būti kritikuojamas dėl savo ribotumo ir neatitikimo kai kurių realių situacijų, tačiau dėl darbo apimties apribojimų gilesnė šio termino analizė nebus atliekama. Toks apibrėžimas leis aiškiai identifikuoti nagrinėjamą subjektų grupę ir nuosekliai analizuoti jų teisių apsaugos mechanizmus Lietuvos Respublikos bendrovių teisėje.

Apibendrinant galima suformuluoti tikslas kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko sąvokas. Kontroliuojančiu akcininku laikytinas akcininkas, disponuojantis daugiau nei 50% bendrovės akcijų, kurios suteikia jam realią galią savarankiškai priimti didelę dalį esminių bendrovės valdymo sprendimų, kurių priėmimui visuotiniame akcininkų susirinkime keliamas paprastos daugumos reikalavimas³. O smulkiojo akcininko statusas apibrėžiamas dviem kriterijais: viršutine riba – mažiau nei 33% bendrovės akcijų, ir apatine riba – ne mažiau kaip 5% akcijų. Nors toks akcininkų diferencijavimas nėra eksplicitiškai įtvirtintas galiojančiuose teisės aktuose, jis naudojamas teisinėje literatūroje.

1.3. Sąžiningumo principo samprata civilinėje teisėje

Civilinės teisės principai veikia remdamiesi savitarpio sąveikos ryšiais, kiekvienas jų atlieka specifines funkcijas. Remiantis šiais kriterijais, kaip pastebi V. Pakalniškis, civilinės teisės principai skirstomi į bendruosius ir institucinius. Bendrieji civilinės teisės principai pasižymi tuo, kad jie yra visuotinai privalomi bei turi teisinės galios viršenybę kitų teisės normų atžvilgiu, todėl jie yra privalomi tiek įstatymų leidėjui, tiek poįstatyminių aktų leidėjams, tiek civilinės teisės subjektams, kai šie reguliuoja savo tarpusavio santykius (Baranauskas *et al.*, 2008, p. 66–67). CK Pirmosios knygos komentaro autoriai pabrėžia, kad teisės aktų prieštaravimas bendriesiems civilinės teisės principams gali būti pagrindas kelti klausimą dėl tokių aktų konstitucingumo, nes bendrieji civilinės teisės principai kartu yra ir konstituciniai principai (Mikelėnas, 2001, cituota Baranauskas *et al.*, 2008, p. 66–67) ir ši sąsaja sustiprina civilinių principų reikšmę visoje teisės sistemoje. Šie principai taip pat yra ir moralinis pagrindas

³ Autorius pritartų E. Bakanausko daktaro disertacijoje išsakytai minčiai, kad „be abejo reikia turėti omenyje, kad kontroliuojančio akcininko statusą gali lemti ne vien tiesioginis balsų daugumos turėjimas bendrovėje, bet ir kitos aplinkybės, pavyzdžiui, teisė rinkti ir atsaukti bendrovės vadovą, daugumą valdybos narių arba pagal susitarimus, sudarytus su kitais akcininkais, turėjimas balsų daugumą toje bendrovėje ir pan.“ (Bakanauskas, 2023) tačiau, atsižvelgiant į ribotą darbo apimtį, autorius tokių situacijų neaptars.

laikantis įstatymų ar tokius įstatymus kuriant, nes „jeigu teisė nėra grindžiama morale, sunku tikėtis, kad tokios teisės bus laikomasi ir kad ji bus gerbiama. Teisė, neturinti moralinio pagrindo, yra visuomenės svetimkūnis“ (Mikelėnas, 2012).

Sąžiningumo principas, įtvirtintas CK 1.5 straipsnyje, nustato, kad „civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus“. Šis reikalavimas taikomas ir tais atvejais, kai įstatymai nedraudžia civilinių teisinių santykių subjektams šalių susitarimu nusistatyti tarpusavio teisių ir pareigų. CK rengėjai perkėlė sąžiningumo reikalavimo nuostatas remdamiesi dviem pagrindiniais šaltiniais – UNINDROIT tarptautinių sutarčių principais ir Europos sutarčių teisės principais. Tokiu būdu Lietuvos Respublikos teisėje įsitvirtino tarptautiniu mastu pripažįstama sąžiningumo koncepcija (Mikelėnas, cituota Mulevičiūtė, 2013).

Sąžiningumas civilinėje teisėje vertinamas per du esminius kriterijus: objektyvųjį ir subjektyvųjį. Objektyviuoju požiūriu sąžiningumas reikalauja, kad asmens elgesys atitiktų protingumo ir teisingumo principų reikalavimus, prilygstančius adekvačioje situacijoje *bonus pater familias*⁴ elgesio standartui. Sąžiningas objektyviai yra toks asmuo, kuris veikia rūpestingai ir teisingai, atsižvelgdamas į teisėtus kitų teisinių santykių dalyvių interesus. Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas koncentruojasi į asmens psichikos būklę konkrečioje situacijoje. Šis kriterijus nustatomas analizuojant, ar asmuo galėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti, atsižvelgiant į jo amžių, išsilavinimą, išprusimą, gyvenimo patirtį ir kitas faktines aplinkybes. V. Pakalniškis, analizuodamas CK 6.248 straipsnio nuostatą, kad „kaltė gali pasireikšti tyčia arba neatsargumu“, pabrėžia, jog nesąžiningam asmens elgesiui kvalifikuoti nepakanka nustatyti vien tik tai, kad jis atliko neprotingus ar neteisėtus veiksmus – būtina įvertinti ir asmens subjektyviasias savybes, t. y. ar jis galėjo ir numanyti, kad jo veiksmai padarys žalą (Baranauskas *et al.*, 2008, p. 78–82).

Svarbu pabrėžti, kad sąžiningumo nustatymui būtina taikyti abu minėtus kriterijus. CK komentaro autoriai teigia, kad asmuo bus laikomas sąžiningu tik tuo atveju, jei jis ne tik nežinojo, bet ir negalėjo bei neturėjo žinoti tam tikrų aplinkybių (Mikelėnas, 2001). Taigi, tik

⁴ LAT praktikoje yra pažymėjęs, kad tai yra atidus, rūpestingas ir apdairus žmogus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje).

tokioje situacijoje, kai dėl savo psichinės būklės asmuo turėjo galimybę įvertinti savo veiksmų teisėtumą bei protingumą ir numatyti jų pasekmes, jis gali būti laikomas nesąžiningu (Baranauskas *et al.*, 2008, p. 78–82). CK 1.5 straipsnyje detalai neapibrėžtas sąžiningumo principo turinys atskleidžiamas per teismų praktiką ir teisinę doktriną, kurios užtikrina, kad nuolat būtų aktualizuojamas teisės normų turinys ir jos nenutoltų nuo nuolat kintančios tikrovės (Baranauskas *et al.*, 2008, p. 78–79).

LAT savo praktikoje nuolat pabrėžia, kad sąžiningumo principas yra fundamentalus civilinės teisės principas, kuriuo turi būti vadovaujamasi visuose teisinių santykių etapuose. LAT yra išnagrinėjęs daugiau nei tūkstantį civilinių bylų, kuriose tiesiogiai buvo vertintas sąžiningumo kriterijus – tiek kaip principas, tiek kaip asmens būdo savybė, tiek kaip verslo veikimo standartas ar asmens elgesys civiliniuose teisiniuose santykiuose ir civiliniame procese (Palevičienė, 2022). Civilinėje teisėje sąžiningumas daugeliu atvejų yra preziumuojamas, todėl asmuo, teigiantis, jog jo kontrahentas yra nesąžiningas, privalo šį faktą įrodyti. Nei sąžiningumas, nei nesąžiningumas negali būti absoliutūs ir universalūs – jų vertinimas visada priklauso nuo konkrečių faktinių bylos aplinkybių (Mikelėnas, 2001).

CK komentare pabrėžiama, kad CK 1.5 straipsnyje įtvirtinti principai yra bendroji teisės norma, taikoma visuose civilinės teisės pošakiuose ir institutuose. Būtinybė juos taikyti specialiai akcentuojama ir konkrečiuose CK straipsniuose. Pavyzdžiui, CK 2.82 straipsnio 4 dalyje nustatoma, kad visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimai gali būti pripažįstami negaliojančiais teismine tvarka, jeigu tokie sprendimai prieštarauja protingumo ir sąžiningumo principams tiek procedūriniu, tiek turinio aspektais. Sprendimo prieštaravimą protingumo ir sąžiningumo principams gali sąlygoti tiek akcininko veiksmai (pavyzdžiui, kai akcininkas balsavo piktnaudžiaudamas teisėmis), tiek bendrovės valdymo organo (jų narių) veiksmai (pavyzdžiui, kai bendrovės vadovas, organizuodamas visuotinį akcininkų susirinkimą, pareigas vykdė nesąžiningai) (Mikalonienė, 2015, p. 119). Toks sąžiningumo principo įtvirtinimas kituose CK straipsniuose tik patvirtina, kad sąžiningumas yra viena iš pamatinių CK nuostatų.

Teisinėje literatūroje teigiama, kad sąžiningumo principas yra ne tik ginčo šalių elgesio matas, bet ir teismų diskrecijos ribas apibrėžiantis kriterijus, t. y. kertinis teisminę sutarčių kontrolę legitimizuojantis, tačiau kartu ir ribojantis teisinis veiksnys (Palevičienė, 2022). Kaip minėta pirmiau, sąžiningumo principo aiškinimas ir taikymas kiekvienu konkrečiu atveju

priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių ir gali būti naudojamas kaip pagrindas tik iš dalies ar visiškai netaikyti teisės normos, jei jos taikymas lemtų akivaizdžiai neteisingą (nesąžiningą) rezultatą, neatsižvelgiant į tai, ar tokia norma yra imperatyvi, ar dispozityvi. Tokiu būdu sąžiningumo principas leidžia susiaurinti arba apskritai panaikinti teisės normos taikymo galimybę, jeigu jos taikymas sukeltų aiškiai neteisingą, neprotingą arba nesąžiningą rezultatą (Mikelėnas, 2001, p. 77).

CK 1.5 straipsnio 2 dalis įtvirtina kolizinę normą, suteikiančią pirmenybę imperatyviai teisės normai ir civilinės teisės principams. LAT praktika šioje srityje atitinka Europos privatinės teisės tendencijas, kur ginčus rekomenduojama spręsti ne tik pagal įstatymo raidę, tačiau situacijas privalu vertinti taip pat ir platesniu kontekstu, be kita ko, atsižvelgiant į sąžiningumo principą (Palevičienė, 2022).

Sprendžiant dėl juridinio asmens dalyvio neteisėtų veiksmų, taikytini bendrieji civilinių teisinių santykių subjektų elgesio sąžiningumo kriterijai – juridinio asmens dalyvis laikytinas sąžiningu, jeigu jis nežinojo, negalėjo ir neturėjo žinoti, kad jo elgesys neigiamai veikia juridinio asmens gebėjimą vykdyti savo prievoles (Vilniaus apygardos teismo 2024 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje). Lietuvos Respublikos teismų praktikoje fiduciarinė pareiga elgtis sąžiningai dažniausiai analizuojama kartu su pareiga elgtis protingai ir lojaliai, neatskleidžiant aiškaus skirtumo tarp šių pareigų turinio. Teismų praktikoje trūksta aiškių testų ir pareigų interpretavimo metodikos – daugumoje bylų tiesiog įvardinamos visos pareigos ir konstatuojama, kad pažeidimas įvyko dėl to, kad sandoris buvo ekonomiškai nenaudingas (Čiočys, 2013). Tai rodo, kad fiduciarinių pareigų turinys ir jų taikymo kriterijai Lietuvos Respublikos teismų praktikoje dar yra formuojamoje stadijoje.

Atsižvelgiant į anksčiau išdėstytus argumentus, sąžiningumo principo taikymas sprendžiant ginčus tarp kontroliuojančių ir smulkiųjų akcininkų įgyja ypatingą svarbą šiuolaikinėje teisės praktikoje. Šio principo aktualumas kyla iš probleminės situacijos, kurią išsamiau analizuosime tolesniuose darbo skyriuose – kontroliuojantys akcininkai gali formaliai laikytis imperatyvių įstatymo normų, tačiau kartu elgtis nesąžiningai smulkiųjų akcininkų atžvilgiu. LAT praktika šiuo klausimu kinta – naujesnėse bylose pastebima tendencija prioritetą teikti sąžiningumo principui. Nors toks teismų požiūris gali sukelti nepasitenkinimą visuomenėje, ypač tarp asmenų, kurie tikėjosi išvengti atsakomybės vien dėl to, kad jų

veiksmas formaliai neprieštaravo įstatymui⁵, tačiau būtent civilinės teisės principai sudaro tą pamatinį teisinį kontekstą, kuris tampa ypač svarbus situacijose, kurių įstatymai negali detaliam reglamentuoti. Įstatymų leidėjas objektyviai negali numatyti ir apibrėžti visų galimų situacijų bei jų sprendimo būdų, todėl tokiais atvejais pamatiniai civilinės teisės principai, įskaitant sąžiningumo principą, tampa esminiu teisiniu instrumentu, užtikrinančiu teisingumą ir interesų pusiausvyrą tarp skirtingų akcininkų grupių.

⁵ S. Palevičienė savo straipsnyje „Palikti negalima atsisakyti – kur dėsimė kabelį, kalbėdami apie sąžiningumo principo reikšmę šiuolaikinėje sutarčių teisėje“ (2022) nurodo, kad „LAT neseniai nagrinėtoje su akcininko ir bendrovės ginču susijusioje byloje, nuosekliai plėtodamas savo praktiką, dar kartą patvirtino sąžiningumo principo viršenybę formalaus teisės normos taikymo atžvilgiu. Šis sprendimas sukėlė nemenkas diskusijas teisininkų bendruomenėje. T. y. ši byla buvo viešai sukritikuota kaip teismo veikimas *contra legem* – prieš įstatymą, nors joje sprendimą priimdami teisėjai rėmėsi ne siaura teisės norma, o, atsižvelgdami į visą situacijos kontekstą, vadovavosi išimtinai sąžiningumo principu ir būtent šio principo vedami priėmė galutinį sprendimą byloje.“

2. AKCININKŲ TEISĖS IR PAREIGOS

2.1. Akcininkų teisės

2.1.1. Kiekvieno akcininko teisės

Teisinėje literatūroje akcininkų teisių klasifikacija pagal subjektus tradiciškai apima tris pagrindines kategorijas: kiekvieno akcininko teises, smulkiųjų akcininkų teises bei kontroliuojančio akcininko teises. Šio skirstymo formalusis pagrindas remiasi specifiniais kvalifikaciniais reikalavimais, keliamais akcininkams tam tikrų teisių įgijimui, kurie gali būti išreiškiami per akcijų nominalios vertės santykį su įstatiniu kapitalu, absoliučią akcijų vertę arba disponuojamų balsų skaičių (Mikalonienė, 2015, p. 63).

Kiekvieno akcininko teisių ypatumas yra tai, kad šias teises gali įgyvendinti bet kuris asmuo, turintis akcininko statusą. Akcininkui, siekiančiam pasinaudoti tokiomis teisėmis, pakanka nuosavybės teise valdyti bent vieną akciją. Šios teisės apima fundamentalias teises dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime, balsuoti pagal turimas akcijas bei naudotis pirmumo teise, įsigyjant naujai išleidžiamas akcijas kapitalo didinimo atveju. Tokių teisių suteikimas grindžiamas objektyviu kolektyvinių akcininkų interesų egzistavimu (Mikalonienė, 2015, p. 63–64).

2.1.2. Smulkiojo akcininko teisės

Nors ABI *expressis verbis*⁶ nepateikia, priešingai nei, pavyzdžiui, Vokietijos uždarytų akcinių bendrovių įstatymas, kuriame išskirta atskira dalis smulkiųjų akcininkų teisėms (*Section 50 „Minority rights“*) (Limited Liability Companies Act, 1892), specifinių nuostatų išskirtinai dėl smulkiųjų akcininkų apsaugos, teisinė doktrina vis dėlto skiria akcininkų teises į atskiras kategorijas tam, kad apsaugotų tokius akcininkus (Europos Komisija, 2018). Smulkiųjų akcininkų teisių koncepcija apima specifinę teisių kategoriją, kuri įstatyminiu reguliavimu suteikiama akcininkams, atitinkantiems *ex lege*⁷ nustatytus kvalifikacinius reikalavimus, susijusius su valdoma įstatinio kapitalo dalimi arba turimu balsų skaičiumi. Šių teisių esmė – suteikti smulkiesiems akcininkams realius įrankius daryti įtaką bendrovės valdymui ir

⁶ Aiškiais žodžiais; tiesiogiai (Konstitucinis Teismas, 2019).

⁷ Pagal teisę; pagal įstatymą (Konstitucinis Teismas, 2019).

oponuoti kontroliuojančio akcininko sprendimams, taip užtikrinant atsvarą kontroliuojančio akcininko galiai (Mikalonienė, 2015, p. 63–67).

Įstatyminis šių teisių įtvirtinimas sukuria teisinį mechanizmą, apsaugantį smulkiuosius akcininkus nuo potencialiai nesąžiningo balsų daugumos principo taikymo. Smulkiųjų akcininkų teisių doktrinoje išskiriami du esminiai kriterijai: formalusis ir materialusis. Formalusis kriterijus apima teises, kurioms įgyvendinti būtina atitikti įstatyme nustatytus kiekybinius reikalavimus. Materialusis kriterijus taikomas toms teisėms, kurios, nors ir suteiktos universaliai visiems akcininkams, savo esme ir paskirtimi tarnauja būtent smulkiųjų akcininkų interesų apsaugai. Toks dvejopas teisių kvalifikavimas grindžiamas praktiniais sumetimais – įstatymų leidėjui ne visada tikslinga ar įmanoma *ex ante*⁸ nustatyti konkrečius kiekybinius kriterijus tam tikroms teisėms įgyvendinti. Įstatyminis reguliavimas numato lankstų šių teisių įgyvendinimo mechanizmą, suteikdamas galimybę jomis naudotis tiek pavieniams akcininkams, tiek jų suformuotoms grupėms (Mikalonienė, 2015, p. 63–67).

Pažymėtina, kad smulkieji akcininkai yra pažeidžiamiausia mažumos akcininkų kategorija, nes 1/3 balsų ir mažiau akcijų turintis akcininkas yra palyginus reikšmingos bendrovės dalies savininkas, jo lūkesčiai susiję su bendrove ir interesas gauti grąžą iš investicijos yra dideli, bet jis praktiškai neturi priemonių daryti įtaką bendrovės veiklai, nes kontroliuojantis akcininkas gali vienvaldiškai priimti sprendimus bendrovės atžvilgiu. Dar nepalankesnėje pozicijoje yra akcininkas, turintis vieną ketvirtadalį balsų (arba mažiau), nes jis neturi galimybės blokuoti jokių bendrovės sprendimų (Mikalonienė, *et al.*, 2017, p. 189).

Teisinio reguliavimo sistemoje smulkiųjų akcininkų teisės strategiškai įtvirtinamos tose srityse, kur egzistuoja didžiausia jų interesų pažeidimo rizika. ABĮ numato keletą esminių teisinių instrumentų, skirtų užtikrinti efektyvią smulkiųjų akcininkų apsaugą. Fundamentali šių apsaugos priemonių išraiška – akcininkų, valdančių ne mažiau kaip 1/10 visų balsų, teisė inicijuoti visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą (ABĮ 23 str. 1 d.). Paraleliai, akcininkams, turintiems ne mažiau kaip 1/20 visų balsų, suteikiama teisė aktyviai formuoti bendrovės valdymo procesus per darbotvarkės papildymo mechanizmą, alternatyvių sprendimų projektų teikimą bei kandidatų į bendrovės organus siūlymą, įskaitant auditorių parinkimą (ABĮ 25 str. 3–4 d.) (Mikalonienė, 2015, p. 63–67).

⁸ Iš anksto (Konstitucinis Teismas, 2019).

Teisinėje literatūroje pažymima, kad įstatyminis reguliavimas taip pat įtvirtina du esminius apsaugos mechanizmus, skirtus akcininkų mažumos teisėms ginti: kvalifikuotos balsų daugumos reikalavimą bei kumuliacinį balsavimą (Mikalonienė, 2015, p. 63–67).

Kvalifikuotos balsų daugumos reikalavimas, taikomas ypatingos reikšmės sprendimams visuotiniame akcininkų susirinkime, sudaro reikšmingą smulkiųjų akcininkų apsaugos mechanizmą. Autoriaus nuomone, šis reikalavimas ypač svarbus tuo, kad suteikia smulkiesiems akcininkams veto teisę prieš kontroliuojančio akcininko sprendimą didinti įstatinį kapitalą, išleidžiant naujas akcijas ir taip praskiedžiant (angl. *dilute*) esamų akcininkų turimas akcijas. Nors akcininkai turi pirmumo teisę įsigyti naujai išleidžiamas akcijas, tačiau lygiai taip pat svarbus ir kitas kvalifikuotos daugumos reikalaujantis sprendimas – naujai išleidžiamų akcijų emisijos kainos nustatymas. Jei šiems sprendimams būtų taikomas tik paprastos daugumos reikalavimas, kontroliuojantis akcininkas galėtų išleisti naujas akcijas su neprotingai didele emisijos kaina, praktiškai atimant iš smulkiųjų akcininkų galimybę pasinaudoti savo pirmumo teise. O kitas kvalifikuotos daugumos reikalaujantis sprendimas – dividendų skyrimas už trumpesnę nei finansiniai metai laikotarpį – gali būti mažiau efektyvus smulkiųjų akcininkų apsaugos instrumentas. Teisinėje literatūroje dažnai minima problema, kad kontroliuojantis akcininkas gali vengti mokėti dividendus, vietoj to perskirstydamas pelną per alternatyvius šaltinius (pavyzdžiui, skiriant sau nepagrįstai didelį atlyginimą vadovo pozicijoje). Todėl šis sprendimas ne visada tinkamai atspindi kvalifikuotos daugumos reikalavimo potencialą smulkiųjų akcininkų teisių apsaugai. ABĮ įtvirtinti ir kiti sprendimai, kuriems keliamas kvalifikuotos daugumos reikalavimas – vieni jų efektyviau apsaugo smulkiuosius akcininkus, kiti praktikoje pasitaiko rečiau. Apibendrinant galima teigti, kad kvalifikuotos daugumos reikalavimo įtvirtinimas ABĮ yra svarbus žingsnis, stiprinant smulkiųjų akcininkų teisių apsaugą, kartu išlaikant būtiną interesų pusiausvyrą bendrovėje.

Kumuliacinis balsavimas, įtvirtintas ABĮ 31 straipsnio 3 dalyje ir 33 straipsnio 3 dalyje, yra taip pat svarbus smulkiųjų akcininkų teisių apsaugai. Ši teisė suteikia smulkiesiems akcininkams realią galimybę dalyvauti bendrovės valdybos ir (arba) stebėtojų tarybos rinkime, nepriklausomai nuo jų santykinai mažo akcijų kiekio. Kumuliacinio balsavimo esmė yra tam tikras balsų skaičiavimo metodas, kai akcininkas turi teisę savo turimus balsus skirti tik vienam kandidatui, vietoj to, kad paskirstų juos visiems. Šis metodas leidžia smulkiesiems akcininkams, net ir neturintiems didelės balsų dalies, panaudoti savo sutelktus balsus ir išrinkti

savo atstovus į kolegialius valdymo organus. Pavyzdžiui, jei renkama penkių narių valdyba, akcininkas, turintis 20% balsų, taikant kumuliacinį balsavimą, gali skirti visus savo balsus vienam kandidatui ir praktiškai užsitikrinti, kad šis kandidatas pateks į bendrovės valdybą. Kumuliacinis balsavimas sukuria realią galimybę smulkiesiems akcininkams aktyviau prisidėti prie bendrovės valdymo, turint savo atstovą, kuris dalyvaus strateginių sprendimų priėmime, gaus visą reikšmingą informaciją ir galės atstovauti smulkiųjų akcininkų interesams. Toks atstovas gali užtikrinti, kad valdyboje nebūtų priimami sprendimai, kurie akivaizdžiai pažeistų smulkiųjų akcininkų interesus, arba bent jau užtikrintų, kad tokie sprendimai būtų tinkamai dokumentuoti, kas vėliau padėtų smulkiesiems akcininkams ginti savo teises teisiniu keliu.

Pažymėtina, kad panaši teisė yra įtvirtinta ir kitose jurisdikcijose, pavyzdžiui, Brazilijoje, smulkieji akcininkai, turintys daugiau nei 10 procentų bendrovės akcijų gali paskirti bendrovės valdybos narį, o jei nei vienas iš smulkiųjų akcininkų neturi daugiau nei 10 procentų bendrovės akcijų – tokie akcininkai gali savo akcijas sutelkti ir kumuliaciniu balsavimu paskirti savo atstovą bendrovės valdyboje (Enriques, *et al.* 2017).

Ši teisė sutelkti savo turimus balsus ties vienu kandidatu į kolegialius bendrovės organus išsiskiria tuo, kad ji, priešingai nei kai kurie kiti akcininkų teisių apsaugos būdai, yra ne tik formali smulkiųjų akcininkų teisėms taikoma apsauga, bet ir praktiškai leidžia smulkiesiems akcininkams turėti įtakos bendrovės valdyme. Kumuliacinis balsavimas puikiai subalansuoja skirtingus interesus – suteikia smulkiesiems akcininkams galimybę būti proporcingai atstovaujamais valdymo ar priežiūros organuose, bet tuo pačiu nepažeidžia kontroliuojančio akcininko teisės išlaikyti įtaką bendrovės valdyme. Atsižvelgiant į tai, kumuliacinis balsavimas gali būti laikomas pavyzdiniu teisiniu institutu, parodančiu, kaip įstatyminis reguliavimas gali užtikrinti realią smulkiųjų akcininkų apsaugą, kartu neapsunkinant bendrovės valdymo ir išlaikant tinkamą balansą tarp skirtingų akcininkų grupių interesų.

Įstatymų leidėjas, nustatydamas papildomus kvalifikacinius reikalavimus tam tikrų teisių įgyvendinimui, siekia kelių tikslų. Pirma, tokie reikalavimai apsaugo smulkiųjų akcininkų interesus, o antra – veikia kaip prevencinė priemonė prieš potencialų piktnaudžiavimą šiomis teisėmis. Toks reguliavimas užtikrina balansą tarp individualių akcininkų teisių ir kolektyvinių bendrovės interesų, kartu apsaugant nuo nepagrįsto bendrovės veiklos trikdymo. Be *ex lege* smulkiųjų akcininkų teisių, įstatymų saugomų smulkiųjų akcininkų interesų apsauga taip pat užtikrinama teisės principais, pavyzdžiui, taikant akcininkų lygiateisiškumo principą

(Mikalonienė, 2015, p. 63–67) bei sąžiningumo principą. Pažymėtina, kad *ex lege* smulkiųjų akcininkų teisės dažniausiai laikomos imperatyviu minimaliu standartu. Tai reiškia, kad steigimo dokumentuose gali būti numatyta tik žemesnė tokio standarto riba (pavyzdžiui, numatant 1/20 reikalavimą vietoje įstatyme nustatyto 1/10) (Mikalonienė, 2015, p. 63–67).

2.1.3. Kontroliuojančio akcininko teisės

Kontroliuojančio akcininko teisėms pagal ABĮ priskirtos teisės, kuriomis pasinaudoti turi teisę akcininkas, valdantis daugiau kaip pusę visų akcijų (balsų). Iš esmės kontroliuojančio akcininko teisėms galima priskirti visų bendrovės sprendimų priėmimą, kurie priimami visuotiniame akcininkų susirinkime paprastąja balsų dauguma. Kontroliuojančio akcininko galios, kurias suteikia tam tikras akcijų kiekis, leidžiančios nulemti bendrovės veiklą ir kontroliuoti bendrovę, pripažįstamos savarankiška turtine vertybe (Mikalonienė, 2015, p. 63–67). Atsižvelgiant į tai ir aptariant sąžiningą naudojimąsi tokiomis teisėmis svarbiau kalbėti ne apie konkrečias kontroliuojančiam akcininkui suteiktas teises, bet apie pareigas, atsirandančias turint tokias plačias teises, ką autorius ir aptars tolesnėje darbo dalyje.

2.2. Akcininkų pareigos

Lietuvoje tradiciškai buvo manoma, kad akcininkai turi tik vieną pareigą – apmokėti savo pasirašytas akcijas. Šis požiūris ilgai vyravo įstatymuose, teismų sprendimuose ir teisės doktrinoje. Tačiau įstatymuose faktiškai numatyta ir kitų akcininkų pareigų: pareiga atkurti bendrovės kapitalą, pareiga kreiptis dėl bankroto bendrovei tapus nemokiai ir kitos. Be to, pareigų akcininkams gali atsirasti ne tik dėl jų asmeninių veiksmų, bet ir dėl dalyvavimo akcininkų susirinkimuose (Mikalonienė, *et al.*, 2017, p. 175–176). Taip pat ir užsienio teisinėje literatūroje pažymima, kad bendrovių teisė tradiciškai labiau rūpinosi bendrovės vadovų pareigų bendrovei analizavimu, o ne akcininkų pareigų bendrovei ar kitiems akcininkams pareigomis. Net vadovų, kurie yra kontroliuojantys akcininkai pareigos dažnai nagrinėjamos tik kaip vadovų, o ne kaip kontroliuojančių akcininkų (Conac, 2017).

Šiame kontekste svarbu atkreipti dėmesį į „daugumos valdymo“ principą, reikalaujantį tik paprastos balsų daugumos daugumai akcininkų sprendimų priimti, kuris yra vienas kertinių bendrovių teisės elementų (Bachmann, 2014, p. 33). Šis principas atspindi kapitalistinę tradiciją, kai sprendimai priimami ne pagal asmenų skaičių, bet pagal kapitalo dalių dydį (Bachmann, 2014, p. 33). Tokio principo poveikis vidiniams galios santykiams yra

fundamentalus: kontroliuojantis akcininkas gali savarankiškai priimti beveik visus sprendimus bendrovėje (Bachmann, 2014, p. 33). Akivaizdu, kad tokiomis sąlygomis priimti sprendimai negali užtikrinti tokio paties teisingumo lygio, kaip derybomis pasiekta sutartis – „daugumos akcininkas ne priima sprendimą, bet išduoda įsakymus“ (Bachmann, 2014, p. 33). Būtent ši kontroliuojančio akcininko galia lemia poreikį nustatyti jam platesnes pareigas, užtikrinančias visų bendrovės dalyvių interesų pusiausvyrą.

Pastaruoju metu Lietuvos Respublikos teismai pradėjo formuoti aiškesnę poziciją, kad akcininkai turi daugiau pareigų nei vien tik apmokėti akcijas. Svarbi šiuo požiūriu tapo Alitos byla, kurioje teismas suformulavo keletą esminių principų apie akcininkų pareigas: 1) akcininkams draudžiama piktnaudžiauti savo teisėmis; 2) akcininkai negali naudotis savo teisėmis siekdami tyčia pakenkti bendrovei ar kitiems akcininkams; 3) akcininkai savo teises turi naudoti pagal jų tikrąją paskirtį – savo investicijoms apsaugoti ir pelno iš jų gauti (Mikalonienė, *et al.*, 2017, p. 175–176).

Taip pat pripažįstama, kad kontroliuojančio akcininko pareigos tampa panašios į bendrovės vadovo pareigas, nes smulkieji akcininkai faktiškai perleidžia sprendimų priėmimo galią kontroliuojančiam akcininkui, kuriam dėl to atsiranda pareiga veikti taip, kad nebūtų pakenkta kitiems akcininkams ar pažeisti jų interesai (Mikalonienė, *et al.*, 2017, p. 171). Pirmiau minėtą „įsakymų išdavimo“ galią kontroliuojantis akcininkas privalo naudoti atsakingai, atsižvelgdamas į kitų bendrovės dalyvių interesus, o tai neišvengiamai sukuria jam papildomų pareigų užtikrinti teisingą ir subalansuotą bendrovės valdymą.

Tai atsispindi ir minėtoje Alitos byloje, kurioje nagrinėdamas kontroliuojančio akcininko pareigas, teismas pabrėžė, kad „balsų daugumą turinčio akcininko įtaka bendrovės veiklai yra lemiamą, toks akcininkas privalo užtikrinti, kad priimti sprendimai bus naudingi ne tik jam, bet ir bendrovei bei smulkiesiems akcininkams. Jeigu priimtas sprendimas tenkina didžiojo akcininko interesus, atsiranda pagrindas spręsti dėl piktnaudžiavimo akcininko teisėmis“ (Mikalonienė, *et al.*, 2017, p. 175–176). Tai reiškia, kad kontroliuojantis akcininkas turi atsižvelgti ne tik į savo, bet ir į bendrovės bei kitų akcininkų interesus. Tokia teismų pozicija atitinka Bachmann išsakytą kritiką tradicinio daugumos valdymo modelio atžvilgiu ir patvirtina poreikį nustatyti papildomas pareigas kontroliuojančiam akcininkui, siekiant užtikrinti teisingą visų bendrovės dalyvių interesų atstovavimą.

2.3. Teorinis sąžiningumo principo taikymas akcininkų teisių įgyvendinime

Sąžiningumo principas yra pamatas, formuojant tiek smulkiųjų, tiek kontroliuojančių akcininkų elgesio standartus. Tačiau autoriaus nuomone, šį principą yra lengviau pažeisti kontroliuojančiam akcininkui, kuris, turintis balsų daugumą, gali priimti vienašališkus sprendimus, ignoruodamas smulkiųjų akcininkų teisėtus interesus. Visgi keltinas klausimas – kaip žinoti, kada kontroliuojantis akcininkas pažeidžia sąžiningumo principą, net ir nepažeisdamas imperatyvių teisės normų?

Klasikinis bendrovių valdymo modelis, besiremiąs daugumos balsų viršenybės principu, natūraliai sumenkina negausių balsų turėtojų interesus. Šiuolaikinė bendrovių teisės doktrina pripažįsta, kad šį demokratinį principą būtina modifikuoti, kadangi tradicinės teisinės priemonės, pagrįstos daugumos viršenybe, realiai neužtikrina mažumos akcininkų teisių apsaugos. Praktiškai akcininkai, neturintys pakankamo balsų skaičiaus kontroliuojančio akcininko sprendimams blokuoti, neturi jokios realios įtakos bendrovės valdyme (Mikalonienė, *et al.*, 2017, p. 184–185).

Apžvalgoje, kaip pirmiau minėta, pabrėžiama bendrojo sąžiningumo principo, įtvirtinto CK 1.5 straipsnyje, reikšmė. Šis principas įkūnija prezumpciją, pagal kurią kiekvienas asmuo laikomas sąžiningu, kol neįrodyta priešingai. Įrodinėjimo naštos pasiskirstymo kontekste tai reiškia, kad asmeniui nereikia įrodinėti savo sąžiningumo, nebent įstatymas numato specifines nesąžiningumo prezumpcijas konkreitiems subjektams. Juridinio asmens dalyvio elgesys privalo būti vertinamas per CK 1.5 straipsnyje įtvirtintų protingumo ir sąžiningumo principų prizmę. Šių principų pažeidimas juridinio asmens tikslų atžvilgiu gali pasireikšti įvairiomis formomis, *inter alia*, juridinio asmens dalyviui vengiant priimti sprendimus, būtinus tinkamai juridinio asmens veiklai užtikrinti, arba piktnaudžiaujant įstatymų suteiktomis teisėmis (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2019).

Nors teismai pabrėžia sąžiningumo principo svarbą, praktikoje pasitaiko atvejų, kai teismai nepakankamai ar net, autoriaus nuomone, kiek klaidingai vertina šį aspektą. Tarkime LAT vienoje byloje pasisakė, kad sprendžiant dėl visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimų negaliojimo, būtina atsižvelgti ir į tai, ar akcininko, apie susirinkimą neinformuoto tinkama tvarka, dalyvavimas būtų galėjęs pakeisti priimtą sprendimą. Jeigu akcininkui priklausančių akcijų skaičius nesuteikia realios įtakos balsavimo rezultatams, tokio akcininko nedalyvavimas,

net ir esant procedūriniam pažeidimui, savaime nesuponuoja nutarimo negaliojimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje). Nors tokia LAT išvada gali pasirodyti teisinga, tačiau, autoriaus nuomone, šį sprendimą pagrįsti buvo pasirinkti klaidingi argumentai bei tokiu būdu tiesiogiai pažeistos smulkiųjų akcininkų teisės bei kyla klausimas dėl LAT lygiateisiškumo principo pažeidimo. Šioje byloje ir ieškovai pažymi (smulkieji akcininkai), kad „net labai mažai balsų turintis akcininkas susirinkimo metu gali pasisakyti dėl svarstomo darbotvarkės klausimo ir įtikinti kitus akcininkus priimti kitokį sprendimą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje) bei šis teiginys atspindi esminį akcininkų susirinkimo, kaip diskusijų ir argumentuotų sprendimų priėmimo organo, vaidmenį, kuris neturėtų būti sumažinamas iki formalios balsų skaičiavimo procedūros. Iš pirmo žvilgsnio, nors LAT sprendimas ir gali atrodyti sąžiningas, nes tokiu būdu nėra pasunkinama bendrovės veikla dėl jau priimtų sprendimų pripažinimo negaliojančiais, tokios pozicijos išsakymas gali formuoti kontroliuojančio akcininko praktiką nuolat neinformuoti smulkiųjų akcininkų apie visuotinį akcininkų susirinkimą ir taip skatinti kontroliuojantį akcininką nesilaikyti sąžiningumo principo. Nors šis sprendimas priimtas jau daugiau nei prieš 20 metų, šio sprendimo išaiškinimai cituoti ir Apžvalgoje.

Priešingai, autoriaus nuomone, pagirtinas pavyzdys – Vilniaus apygardos teismo sprendimas, kuriame buvo vertinama, ar bendrovės įstatinio kapitalo didinimas, išleidžiant naujas akcijas už jų nominalią vertę, atitinka sąžiningumo principą. Šiuo atveju Vilniaus apygardos teismas panaikino pirmosios instancijos – Vilniaus apylinkės teismo – sprendimą, kuriuo buvo formaliai konstatuota, kad visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas yra teisėtas vien dėl to, kad akcijų emisijos kaina nėra mažesnė už jų nominalią vertę. Apygardos teismas pažymėjo, kad net ir tokioje situacijoje būtina įvertinti eksperto išvadas dėl tikrosios bendrovės akcijų vertės bei nustatyti, ar emisijos kaina atitinka sąžiningumo principą (Vilniaus apygardos teismo 2024 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje). Nors pagal viešai prieinamą informaciją nėra aišku, ar šis sprendimas buvo skūstas kasacine tvarka ir jei apskūstas, kaip jį įvertins LAT, pats sprendimas laikytinas teigiamu pavyzdžiu, rodančiu, kad teismai neapsiriboja formaliu įstatymo nuostatų taikymu, bet realiai vertina ir sąžiningumo principo įgyvendinimą.

Taip pat įdomus pavyzdys būtų LAT 2009 m. vasario 11 d. nagrinėta byla, kurioje teismas nagrinėjo smulkiojo akcininko nesąžiningus veiksmus, ko vis dėlto teismų praktikoje,

kiek rengdamas šį darbą pastebėjo autorius, pasitaiko mažiau. Šioje byloje LAT vertino bendrovės įstatinio kapitalo padidinimo teisėtumo klausimą specifinėmis aplinkybėmis, kai kontroliuojančio akcininko akcijoms buvo taikytos laikinosios apsaugos priemonės bei apribota jo teisė balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime. Šioje byloje LAT, paliko galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo sprendimą kuriame buvo konstatuotas smulkiojo akcininko nesąžiningas elgesys (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje). Ši byla išryškina esminį teisės taikymo aspektą – nors formaliai smulkusis akcininkas turėjo įstatyminę teisę pasinaudoti savo balsais visuotiniame akcininkų susirinkime ir inicijuoti bendrovės įstatinio kapitalo didinimą, tačiau teismai, vertindami situaciją per sąžiningumo principo prizmę, atsižvelgė į visumą aplinkybių, įskaitant akcininko turimų akcijų proporciją bendrovėje ir tokio sprendimo potencialias pasekmes. Šis teisminis precedentas iliustruoja, kad formalus teisės normų laikymasis nėra pakankamas kriterijus, jei akcininko veiksmai iš esmės prieštarauja sąžiningumo principui ir peržengia protingo bei teisėto interesų įgyvendinimo ribas.

Minėti teismų praktikos pavyzdžiai iliustruoja, kad sąžiningumo principo taikymas akcininkų teisių kontekste vis dar yra besiformuojančioje stadijoje Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Teismų sprendimų įvairovė atspindi platesnę probleminę sritį – struktūrinį galios disbalansą, kuris kyla iš paties bendrovių valdymo modelio, pagrįsto daugumos valdymo principu. Dėl šios priežasties smulkiųjų akcininkų teisių apsauga išlieka viena sudėtingiausių bendrovių teisės sričių, reikalaujanti suderinti fundamentaliai skirtingus interesus. Stiprinant smulkiųjų akcininkų teisinę poziciją, neišvengiamai kyla įtampa su bendrovės valdymo efektyvumo imperatyvu. Išplėstos smulkiųjų akcininkų sprendimų ginčijimo galimybės ar patobulinti vadovų atsakomybės mechanizmai didina riziką apsunkinti bendrovės sprendimų priėmimo procesus. Kaip tik dėl šios sudėtingos interesų pusiausvyros mažumos akcininkų teisių įstatyminė apsauga teisinėje sistemoje plėtojasi gana lėtai (Mikalonienė, et al., 2017, p. 184).

Šią sudėtingą situaciją dar labiau komplikuoja praktikoje dažnai pastebima tendencija, kad daugumos akcininkas gauna naudos iš bendrovės neproporcingai savo turimam akcijų skaičiui, pažeisdamas *pro rata* principą (Mikalonienė, et al., 2017, p. 192). Šią problemą galime pastebėti ir uždarosiose akcinėse bendrovėse, kur vidiniai konfliktai tarp kontroliuojančio ir smulkiųjų akcininkų, sudėtingėjęnt bendrovių struktūroms, tampa vis

dažnesni. Šie konfliktai gali kilti dėl specifinių bendrovės struktūros ypatumų, kurie smulkiuosius akcininkus daro itin pažeidžiamus kontroliuojančio akcininko veiksams.

Šiame kontekste svarbu pažymėti, kad sprendimų priėmimo sistema, grindžiama kapitalo dauguma, ir dažna praktika, kai kontroliuojantis akcininkas kartu eina vadovo pareigas, sudaro prielaidas ignoruoti smulkiųjų akcininkų interesus. Disponuodamas plačiais įgaliojimais, kontroliuojantis akcininkas gali sudaryti ekonomiškai nesubalansuotus sandorius su bendrove, atleisti smulkiuosius akcininkus iš užimamų pareigų, nustatyti sau nepagrįstai didelius atlyginimus vadovo pozicijoje ir tuo pačiu metu riboti dividendų mokėjimą. Tokiomis aplinkybėmis smulkieji akcininkai dažnai turi tik vieną praktinę išeitį – parduoti savo akcijas kontroliuojančiam akcininkui, tačiau paprastai už gerokai mažesnę nei rinkos vertę (Bachmann, 2014, p. 29–30).

Nors šiai problemai spręsti dažnai siūlomos sutartinės priemonės, jos negali būti universalus sprendimas. Dažnai akcininkai tiesiog neturi galimybės preventyviai susitarti dėl savo teisių apsaugos mechanizmų, o bendrovės kapitalo struktūra gali kisti. Todėl bent minimali mažumos akcininkų apsauga privalo būti įtvirtinta imperatyviai, įstatyminių lygmeniu (Mikalonienė, *et al.*, 2017, p. 185).

Apibendrinant teigiama, jog sąžiningumo principas kontroliuojančių ir smulkiųjų akcininkų santykiuose veikia kaip bendrasis elgesio standartas ir įrankis, skirtas subalansuoti galios netolygumus tarp smulkiųjų ir kontroliuojančių akcininkų. Sąžiningumo principo taikymas teisinėje sistemoje reikalauja platesnės apimties teisinio reguliavimo ir teismų praktikos, kuri plėtotų teisėtą, tačiau nesąžiningo akcininko elgesio aiškinimą, tuo pačiu išvengiant nepagrįstai didelio kišimosi į teisėtą bendrovės sprendimų priėmimą.

3. TEISIŲ PUSIAUSVYROS UŽTIKRINIMAS

3.1. Praktiniai patarimai, kaip sąžiningai naudotis akcijų suteikiamomis teisėmis

3.1.1. Rekomendacijos kontroliuojančiam akcininkui: sąžiningas teisių įgyvendinimas

Kontroliuojantis akcininkas bendrovėje įgyja plačių teisių ir svarbių pareigų, todėl šiuolaikinė bendrovių teisė pripažįsta, kad kontroliuojantį akcijų paketą turintis asmuo turi atsakomybę užtikrinti visų bendrovės dalyvių interesų pusiausvyrą. Toliau darbo autorius pateikia rekomendacijas, kurios nurodo, kaip kontroliuojantis galėtų naudotis savo teisėmis, siekdamas išlaikyti visų dalyvių interesų balansą ir nepažeisti sąžiningumo principo.

Sąžiningumo principas gali tapti pagrindu riboti kontroliuojančio akcininko teisių įgyvendinimą net tais atvejais, kai formaliai jo veiksmai atitinka teisės aktų reikalavimus. Pavyzdžiui, nors įstatymas suteikia kontroliuojančiam akcininkui teisę priimti sprendimą dėl dividendų nemokėjimo, nuoseklus tokių sprendimų priėmimas per ilgą laikotarpį, kai bendrovė generuoja pakankamą paskirstytiną pelną, teismine tvarka gali būti pripažintas nesąžiningu smulkiųjų akcininkų atžvilgiu. Kontroliuojančiam akcininkui svarbu suvokti, kad formalus teisės aktų laikymasis nėra pakankamas būdas apsisaugoti nuo smulkiojo akcininko ieškinio, ginčijančio jo sprendimus. Būtent dėl to, autoriaus nuomone, priimdamas esminius bendrovei sprendimus, kontroliuojantis akcininkas turėtų ne tik užtikrinti jų atitiktį įstatymų reikalavimams, bet ir įvertinti, ar tokie sprendimai atitinka sąžiningumo principą.

Sąžiningumo principo taikymas akcininkų santykiuose pasireiškia tiek per objektyvųjį, tiek per subjektyvųjį kriterijus. Objektyviuoju požiūriu, kontroliuojančio akcininko elgesys turėtų atitikti protingo ir apdairaus verslo subjekto (*bonus pater familias*) elgesio standartą. Tai reiškia, kad sprendimų priėmimo procese turėtų būti įvertinami ne tik asmeniniai kontroliuojančio akcininko interesai, bet ir bendrovės bei smulkiųjų akcininkų interesai. Subjektyviuoju požiūriu, vertinant kontroliuojančio akcininko veiksmų sąžiningumą, būtina atsižvelgti į tai, ar jis žinojo arba turėjo žinoti, kad jo veiksmai gali pažeisti smulkiųjų akcininkų interesus. Pavyzdžiui, jei kontroliuojantis akcininkas, būdamas profesionalus investuotojas ar turėdamas specialių žinių verslo administravimo srityje, priima sprendimus, kurie akivaizdžiai mažina bendrovės vertę, tačiau didina jo asmeninę naudą, tokio akcininko elgesys turėtų būti vertinamas kaip nesąžiningas.

Nors civilinėje teisėje galioja sąžiningumo prezumpcija, akcininkų tarpusavio santykiuose vien šios prezumpcijos neužtenka. Praktikoje kontroliuojantis akcininkas, siekdamas išvengti galimų ginčų, turėtų aktyviai dokumentuoti sprendimų priėmimo procesą. Tai apima išsamius valdymo organų posėdžių protokolus⁹ ar įrašus, nepriklausomų ekspertų išvadas dėl sandorių sąlygų su susijusiomis šalimis, aiškių dividendų mokėjimo reikalavimų nustatymą ir kt. Taip pat toliau autorius pateikia rekomendacijas, kurių laikantis, kontroliuojantis akcininkas užtikrintų, kad jo veiksmai nepažeidžia sąžiningumo principo.

Analizuojant, kaip kontroliuojantis akcininkas galėtų sąžiningai naudotis savo teisėmis, būtina atkreipti dėmesį į fiduciarinių pareigų svarbą. Teisinė literatūra ir besivystanti teismų praktika teigia, kad kontroliuojančio akcininko pareigos, kurios savo turiniu priartėja prie bendrovės vadovo pareigų (Mikalonienė, *et al.*, 2017, p. 171), sudaro esminį sąžiningo bendrovės valdymo pagrindą, kuris užtikrina sklandų bendrovės veiklos procesą bei bendrovės dalyvių interesų derinimą.

Pagrindiniu kontroliuojančio akcininko sąžiningo elgesio principu galima laikyti skirtingų interesų derinimą, kuris, nors ir atrodo sudėtingas dėl įvairių akcininkų grupių skirtingų tikslų, iš tiesų susideda iš sistemingo ir nuoseklaus požiūrio į sprendimų priėmimą. Kontroliuojančiam akcininkui rekomenduojama, įgyvendinant strateginius sprendimus bendrovėje, remtis ne tik savo individualiais interesais, bet ir atsižvelgti į bendrovės ilgalaikius tikslus bei smulkiųjų akcininkų teisėtų lūkesčių įgyvendinimą, kurie dažnai siejasi su dividendų politika, informacijos prieinamumu bei dalyvavimo bendrovės valdyme galimybėmis. Tokia pareiga įtvirtinta ir Europos modeliniame bendrovių akte, kuriame teigiama, kad visuotinis akcininkų susirinkimas neturi priimti sprendimų ar imtis kitų priemonių, kurios suteiktų nepelnytą naudą akcininkui ar kitam asmeniui bendrovės ar kito akcininko sąskaita (European Model Companies Act, 2017). Ypač naudinga atkreipti dėmesį į esminius bendrovės veiklos aspektus, darančius įtaką sprendimų vertinimui per smulkiųjų akcininkų interesų prizmę, kuri atskleidžia galimą tokių sprendimų poveikį ne tik bendrovei kaip subjektui, bet ir kiekvienai akcininkų grupei atskirai. Siekiant užtikrinti harmoningą bendrovės valdymą, verta inicijuoti aktyvų dialogą su smulkiaisiais akcininkais, net ir tais

⁹ Nors ABĮ reikalauja sudaryti posėdžių protokolus jei posėdžiuose nedalyvauja visi valdymo, priežiūros organų ar visuotinio akcininko susirinkimo nariai, tačiau praktikoje dažnai tokie protokolai nėra pakankamai išsamūs. Taip pat kontroliuojantis akcininkas gali ir nusišviesti dalį priimtų sprendimų neįrašydamas jų į protokolą.

atvejais, kai teisės aktai to tiesiogiai nereikalauja, o sprendimų priėmimui užtenka vien kontroliuojančio akcininko balsų. Tokia išankstinė komunikacija, apimanti ne tik formalų informavimą, bet ir turiningą nuomonių bei argumentų apsikeitimą, sudaro sąlygas darniam interesų suderinimui ir galimų konfliktų išvengimui.

Glaudžiai su interesų derinimu susijęs proporcingo pelno paskirstymo principo laikymasis. Sąžiningai veikiančiam kontroliuojančiam akcininkui patartina užtikrinti, kad bendrovės generuojama ekonominė nauda būtų paskirstoma proporcingai kiekvieno akcininko turimų akcijų skaičiui (*pro rata* principas), vengiant pelno nukreipimo per nepagrįstai didelius atlyginimus vadovaujančias pareigas užimančius asmenims, susijusių šalių sandorius ar kitais būdais. Šiuo aspektu ypač svarbu reguliariai peržiūrėti bendrovės dividendų politiką, kuri idealiu atveju atspindėtų teisingą balansą tarp lėšų reinvestavimo bendrovės plėtrai ir finansinės gražos akcininkams. Kontroliuojančiam akcininkui, aktyviai dalyvaujančiam dividendų politikos formavime, rekomenduojama atsižvelgti į tai, kad smulkiųjų akcininkų interesai gauti finansinę grąžą nebūtų sistemingai ignoruojami, net jei pats kontroliuojantis akcininkas būtų labiau suinteresuotas reinvestavimu ar kitomis bendrovės vertės didinimo strategijomis.

Siekiant užtikrinti skaidrų ir efektyvų bendrovės valdymą, taip pat rekomenduojama į bendrovės valdymo bei priežiūros organų narius paskirti ir asmenis, turinčius tik stebėjimo teisę (angl. *observer's right*). Kontroliuojančiam akcininkui rekomenduojama skatinti tokių nepriklausomų narių įtraukimą į valdymo bei priežiūros organus, ypač tų, kurie galėtų atstovauti smulkiųjų akcininkų interesams arba net suteikti tokią teisę smulkiajam akcininkui. Nors įstatymai tiesiogiai to nereikalauja, tai didintų pasitikėjimą bendrovės sprendimų priėmimo procesu. Toks požiūris ne tik stiprina bendrovės valdymo patikimumą, bet ir mažina tikimybę, kad kontroliuojantis akcininkas, net ir nesąmoningai nepriims sprendimų, neproporcingai naudingų tik jam pačiam.

Prieiga prie įvairios informacijos taip pat yra vienas iš esminių sąžiningo elgesio aspektų. Kontroliuojančiam akcininkui būtų pravartu savo iniciatyva teikti išsamią bei savalaikę informaciją apie bendrovės finansinę būklę, ateities planus ir esminius bendrovės sandorius. Toks aktyvus informacijos teikimas, apimantis, tarkime, rizikų atskleidimą ar esminius bendrovės finansinės būklės pablogėjimus, verslo tęstinumą, sukuria galimybę smulkiajam

akcininkui tinkamai įvertinti savo investicinę poziciją bei, atsižvelgiant į tai, priimti pagrįstus sprendimus.

Norint dar labiau sustiprinti smulkiųjų akcininkų padėtį, kontroliuojančiam akcininkui verta apsvaistyti galimybę išplėsti jų teises bendrovės įstatuose. Nors ABĮ ir kiti įstatymai nustato minimalias smulkiųjų akcininkų teises bei apsaugos priemones, įstatuose galima įtvirtinti papildomas apsaugos priemones, kurios viršytų įstatymų reikalavimus. Tai galėtų apimti papildomas konsultavimosi procedūras prieš priimant strateginius sprendimus, aukštesnius kvorumo ar sprendimo priėmimo daugumos reikalavimus visuotiniuose akcininkų susirinkimuose ar net smulkiųjų akcininkų atstovavimo valdyboje garantijas. Tokios papildomos apsaugos priemonės, nors ir formaliai apriboja kontroliuojančio akcininko teises, ilgainiui stiprina smulkiųjų akcininkų pasitikėjimą ir didina bendrą bendrovės valdymo kokybę.

Galiausiai, visiems bendrovės akcininkams būtų naudinga pasirašyti akcininkų sutartį, kuri sureguliuotų bendrovės valdymo principus ir akcininkų teisių įgyvendinimo tvarką. Civilinėje teisėje vyraujantis sutarčių laisvės principas suteikia galimybę akcininkams patiems iš anksto numatyti galimus interesų konfliktus ir jų išvengti sudarant sutartį. Sudaryta akcininkų sutartis šalims turi įstatymo galią, todėl įpareigoja akcininkus, atsižvelgiant į sutarties esmę bei tikslus ir nepažeidžiant teisės aktų imperatyvių nuostatų, dalyvauti civiliniuose teisiniuose santykiuose pagal sutartyje numatytas taisykles (Miliauskas, 2012, p. 73). Kontroliuojančio akcininko sutikimas pasirašyti tokią sutartį užtikrintų jo veiksmų atitikimą sąžiningumo principui. Tokia sutartis, būdama privačiu akcininkų susitarimu, suteiktų daugiau lankstumo nei įstatas ir gali apimti detalesnius susitarimus dėl bendrovės valdymo, pelno paskirstymo, informacijos teikimo, akcijų pardavimo, ginčų sprendimo ir kitų svarbių klausimų. Akcininkų sutartyje naudinga numatyti ir aiškias taisykles potencialiems interesų konfliktams spręsti, pavyzdžiui, reguliuojant kontroliuojančio akcininko sandorius su bendrove ar nustatant nepriklausomo vertinimo procedūras. Kontroliuojantis akcininkas, siūlydamas tokią susitarimą, demonstruoja proaktyvų požiūrį į skaidrų bendrovės valdymą ir ilgalaikį įsipareigojimą gerbti visų akcininkų interesus.

Kontroliuojantis akcininkas sąžiningai įgyvendina savo teises, kai atsakingai vykdo savo pareigas. Tai apima ne tik įstatymų laikymąsi, bet ir subalansuotą strateginių sprendimų priėmimą, komunikaciją su smulkiaisiais akcininkais, teisingą pelno paskirstymą, valdymo struktūrų tobulinimą, skaidrumą, papildomų apsaugos priemonių diegimą ir formalių

susitarimų sudarymą. Nors toks požiūris reikalauja daugiau laiko ir pastangų, jis padeda sukurti tvaresnį bei efektyvesnį bendrovės valdymo modelį. Laikantis šių principų, bendrovės valdymas tampa darnesnis, o kontroliuojančio akcininko sprendimai – pagrįstini ir teisėti visų suinteresuotų šalių atžvilgiu.

3.1.2. Rekomendacijos smulkiesiems akcininkams: sąžiningas teisių įgyvendinimas

Analizuojant smulkiųjų akcininkų teisių įgyvendinimo iššūkius, svarbu pabrėžti, kad sąžiningumo principas taikomas ne tik kontroliuojančiam, bet ir smulkiajam akcininkui. Todėl verta atkreipti dėmesį į rekomendacijas, padedančias smulkiesiems akcininkams konstruktyviai ir sąžiningai įgyvendinti savo teises bendrovėje. Taip galima ne tik užtikrinti savo teisėtus interesus, bet ir prisidėti prie tvarios bei subalansuotos korporatyvinės valdysenos kultūros kūrimo. Objektyvusis sąžiningumo kriterijus autoriaus nuomone nustato, kad smulkieji akcininkai turėtų naudotis savo teisėmis atsakingai, nekenkdami bendrovės veiklai ir nepiktnaudžiaudami teisinėmis priemonėmis. Iš subjektyviosios pusės, jeigu smulkusis akcininkas suvokia, kad jo veiksmai – pavyzdžiui, dažnas nepagrįstų ieškinių teikimas – gali neigiamai paveikti bendrovę, tokie veiksmai laikytini nesąžiningais.

Norint užtikrinti efektyvų savo teisių įgyvendinimą, smulkiesiems akcininkams rekomenduojama aktyviai naudotis teisinėmis apsaugos priemonėmis. Viena jų – kumuliacinis balsavimas, renkant bendrovės valdymo organus, kuris leidžia net ir mažesnę akcijų paketą turinčiam akcininkui išrinkti savo atstovą į bendrovės valdybą ir (arba) stebėtojų tarybą. Taip pat itin svarbu nuolat domėtis bendrovės veikla ir strategija, įsigilinant į esminę bendrovės informaciją. Tai padeda smulkiesiems akcininkams priimti informuotus sprendimus dėl savo investicijų.

Aktyvus dalyvavimas visuotiniuose akcininkų susirinkimuose yra dar vienas svarbus aspektas. Konstruktyviai formuluojant darbotvarkės klausimus ir atsakingai realizuojant savo balsavimo teisę, smulkieji akcininkai gali ne tik apginti savo interesus, bet ir prisidėti prie bendrovės valdymo kokybės gerinimo. Tokia praktika ilgainiui atneša naudos visiems akcininkams ir stiprina įmonės valdymo skaidrumą bei efektyvumą.

Atsižvelgiant į ABI nustatytas kiekybines ribas tam tikroms teisėms įgyvendinti, smulkiesiems akcininkams vertėtų apsvastyti kolektyvinių veiksmų strategiją. Formuojant koalicijas su kitais smulkiaisiais akcininkais, atsiranda galimybė efektyviai įgyvendinti teises,

kurioms įstatymiškai nustatytos minimalios akcijų paketo ribos (pavyzdžiui, 1/10 balsų). Tai gali būti ypač aktualu siekiant inicijuoti neeilinį visuotinį akcininkų susirinkimą, papildyti susirinkimo darbotvarkę ar siūlyti alternatyvius sprendimų projektus. Toks bendradarbiavimas ne tik sustiprina smulkiųjų akcininkų derybines pozicijas, bet ir sudaro prielaidas konstruktyviam dialogui su kontroliuojančiu akcininku, kuris, matydamas organizuotą smulkiųjų akcininkų grupę, gali būti labiau linkęs atsižvelgti į jų interesus.

Smulkiojo akcininko sąžiningo elgesio esmė tampa abipusiškumo principas. Siekdamas, kad kontroliuojantis akcininkas veiktų sąžiningai, smulkusis akcininkas taip pat turėtų elgtis bei savo teisėmis naudotis atitinkamai. Tai reiškia susilaikymą nuo veiksmų, kurie nepagrįstai apsunkintų bendrovės kasdienę veiklą, vengimą perteklinių reikalavimų dėl konfidencialios informacijos atskleidimo bei neracionalaus visuotinių akcininkų susirinkimų inicijavimo. Toks subalansuotas požiūris atspindi ne tik sąžiningą smulkiojo akcininko elgesį, bet ir kuria pasitikėjimu grįstus akcininkų santykius, kai visi bendrovės dalyviai jaučia pareigą veikti sąžiningai ir skaidriai.

Smulkieji akcininkai, siekdami įrodyti kontroliuojančio akcininko nesąžiningumą, turėtų rinkti ir sisteminti įrodymus, pagrindžiančius ne tik objektyvų nesąžiningo elgesio faktą, bet ir subjektyvų kontroliuojančio akcininko žinojimą apie tokio elgesio pasekmes. Tokiais įrodymais galėtų būti bendrovės finansinės ataskaitos, parodančios neproporcingą naudos paskirstymą, valdymo organų posėdžių protokolai, patvirtinantys kontroliuojančio akcininko poziciją, sprendžiant kritinius klausimus, ar ekspertų išvados, pagrindžiančios sandorių su susijusiomis šalimis neatitikimą rinkos sąlygoms. Šiuolaikinė bendrovių teisė siūlo įvairius teisinius gynybos mechanizmus, kompensuojančius įstatyminės daugumos balsų taisyklės trūkumus. Smulkieji akcininkai Lietuvoje turi plačias galimybes ginti savo teises, įskaitant teisę ginčyti visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimus, teikti išvestinius ieškinius dėl žalos, padarytos valdymo organų veiksmais, atlyginimo, teisę pasitraukti iš bendrovės, reikalauti informacijos ar audito bei kitas priemones. Kaip pažymi L. Mikalonienė, „tam, kad kompensuotų įstatyminės daugumos balsų taisyklės bendrovių teisėje nulemtus trūkumus, šiuolaikinė bendrovių teisė pateikia visą arsenalą teisinių mažumos akcininko teisių gynimo priemonių. Plačiausiai paplitę šie gynimo būdai – akcininkų teisė pripažinti visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimus negaliojančiais ir išvestiniai ieškiniai dėl žalos, padarytos valdymo organų veiksmais, atlyginimo“ (Mikalonienė, *et al.*, 2017, p. 187). Smulkiąjam

akcininkui rekomenduojama laiku ir argumentuotai inicijuoti teisminius procesus, ginčijant potencialiai sąžiningumo principą pažeidžiančius kontroliuojančio akcininko sprendimus. Tačiau svarbu pabrėžti, kad teisminės gynybos priemonės turėtų būti taikomos apgalvotai ir proporcingai, tik esant objektyviems sąžiningumo principo pažeidimo požymiams. Vengdamas piktnaudžiavimo šiomis teisėmis, smulkusis akcininkas išlaiko savo, kaip sąžiningo bendrovės dalyvio, reputaciją.

Apibendrinant galima teigti, kad smulkiojo akcininko sąžiningas teisių įgyvendinimas pasireiškia per aktyvų, tačiau apgalvotą savo teisių naudojimą, bendradarbiavimą su kitais smulkiaisiais akcininkais, racionalų konfliktų sprendimą bei sąžiningumo principo laikymąsi. Tai padeda ne tik apsaugoti individualius smulkiojo akcininko interesus, bet ir prisideda prie sklandaus bendrovės valdymo, o tai ilgainiui tampa naudinga visiems bendrovės dalyviams – tiek smulkiesiems, tiek kontroliuojantiems akcininkams.

3.2. Teisinio reguliavimo alternatyvos

Lietuvos Respublikos teisės doktrinoje pabrėžiamas poreikis nustatyti kontroliuojančio akcininko veiksmų patikrinimo standartą, tam, kad būtų užtikrinta tokio akcininko veiksmų atitiktis sąžiningumo principui. Teisinėje literatūroje siūloma tokį standartą pasirinkti iš trijų alternatyvų. Pirmoji alternatyva – nustatyti minimalias pareigas, akcininkams priimant sprendimus veikti sąžiningai ir racionaliai. Antroji alternatyva – nustatyti objektyvųjį elementą, vertinant kontroliuojančio akcininko veiksmus ir balsavimo teisių įgyvendinimą remiantis bendrovės interesais, t. y. vertinti, ar kontroliuojančio akcininko veiksmai skirti bendrovei išsaugoti, ar vien tik kontroliuojančio akcininko interesams ir padėčiai pagerinti. Trečioji alternatyva – taikyti abu testus: tiek sąžiningumo, tiek objektyvaus bendrovės intereso standarto. Kontroliuojančio akcininko veiksmų nesąžiningumas turėtų būti suprantamas tiek procedūriniu, tiek ir materialiu požiūriu. Procedūriniu požiūriu turėtų būti atlikti visiškai visi veiksmai pagal teisės aktų reikalavimus, kad smulkieji akcininkai būtų informuoti apie ketinamus priimti sprendimus ir atitinkamai turėtų galimybę pasirengti. Materialiu požiūriu kontroliuojančio akcininko veiksmai neturėtų neigiamai pakeisti smulkiųjų akcininkų teisinės situacijos, palyginti su situacija, jeigu nebūtų tokio kontroliuojančio akcininko sprendimo (Mikalonienė *et al.*, 2017, p. 183).

Nors P. Miliausko siūlomas sprendimo būdas, jungiantis sąžiningumo ir bendrovės intereso vertinimus, iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip tinkamas sprendimo būdas, tačiau giliau pažvelgus atsiskleidžia keletas tokio reguliavimo galimų trūkumų. Visų pirma, teoriškai toks dvigubas požiūris suteikia platesnį vertinimo pagrindą, tačiau praktikoje susiduriame su problema – pati „bendrovės intereso“ sąvoka yra neaiški ir gali būti interpretuojama įvairiai. Toks neaiškus standartas neišvengiamai leidžia teismams priimti sprendimus, remiantis labiau subjektyvia nuomone nei objektyviais kriterijais. Tokia metodika prieštarauja teisinio aiškumo principui ir verčia abejoti jos teisingumu. Taip pat problemiška tai, kad siūlomame modelyje nėra aiškiai nurodyta, kokie konkretūs mechanizmai galėtų iš anksto užkirsti kelią nesąžiningam kontroliuojančių akcininkų elgesiui – vietoj to, siūloma spręsti problemas teisme po to, kai žala jau padaryta. Čia susiduriame su žinoma Lietuvos Respublikos teismų sistemos problema – ilgaus teisminių procesais, dėl kurių smulkieji akcininkai praktiškai neturi galimybės laiku ir efektyviai apginti savo interesus. P. Miliausko pasiūlyme taip pat neužtektinai atsižvelgiama į ilgalaikes pasekmes, kurias gali sukelti teismų kišimasis į bendrovių sprendimus – investicinės aplinkos pablogėjimą ir teisinį netikrumą. Autoriaus nuomone, nors toks mechanizmas ir padėtų pagerinti smulkiųjų akcininkų padėtį, tačiau vien tokio mechanizmo įvedimas nebūtų pakankamas padaryti realią įtaką kontroliuojančio akcininko veikimui. Atsižvelgiant į tai, autorius toliau pasiūlys dar keletą galimų sprendimo būdų, kurie visumoje padėtų užtikrinti geriausią rezultatą.

Siekiant efektyvesnės smulkiųjų akcininkų apsaugos, būtų tikslinga įgyvendinti kompleksinį priemonių paketą. Viena iš pagrindinių priemonių, autoriaus nuomone, turėtų būti griežtesnė sandorių su susijusiomis šalimis kontrolė. Įstatymiškai įtvirtinus kontroliuojančio akcininko prievolę atskleisti visus sandorius tarp tokio akcininko ir bendrovės, būtų ženkliai padidintas korporatyvinio valdymo skaidrumas. Toks reglamentavimas turėtų apimti ne tik tiesioginius sandorius tarp kontroliuojančio akcininko ir bendrovės, bet ir netiesioginius sandorius, vykdomus per su juo susijusius asmenis ar bendroves. Šiems sandoriams turėtų būti nustatyti griežtesni atitikties rinkos sąlygoms reikalavimai, t. y. turi būti laikomasi ištiestų rankų principo (angl. *arm's length principle*), kuris nustato, kad sandoriai tarp susijusių šalių turėtų būti vykdomi taip, lyg jie būtų sudaromi tarp nepriklausomų subjektų (Aibidia, 2024). Reguliavimas galėtų numatyti privalomą tokių sandorių informacijos viešinimą bendrovės metiniuose pranešimuose, nurodant sandorio šalis, vertę, esmines sąlygas ir ekonominį pagrindimą. Tokiu būdu būtų ne tik palengvintas smulkiųjų akcininkų teisių gynimo procesas,

įrodinėjant galimus pažeidimus, bet ir sukurtas prevencinis mechanizmas, kuris atgrasytų nuo galimai žalingų sandorių sudarymo bei skatintų atsakingą ir skaidrią bendrovės veiklą.

Kontroliuojančio akcininko sąžiningo elgesio standartų ir nesąžiningo elgesio požymių reglamentavimas taip pat sudarytų esminį teisinį pagrindą efektyvesnei prevencijai. Šiame kontekste įstatyminis reguliavimas galėtų apibrėžti konkrečius nesąžiningo elgesio tipus, pavyzdžiui: (i) sistemingą dividendų nemokėjimą esant reikšmingam paskirstytinam pelnui, (ii) nepagrįstai didelių atlyginimų nustatymą kontroliuojančiam akcininkui ar su juo susijusiems asmenims, einantiems vadovaujančias pareigas bendrovėje, (iii) bendrovės turto perleidimą kontroliuojančiam akcininkui ar jo kontroliuojamoms įmonėms ekonomiškai nepagrįstomis sąlygomis, (iv) reikšmingų verslo dalių išskaidymą į atskiras, kontroliuojančiam akcininkui priklausančias bendroves, paliekant originaliai bendrovei mažiau pelningas veiklas ir t. t. Taip pat būtų galima sekti Suomijos pavyzdžiu ir taikyti įstatyminių minimalių privalomų dividendų mechanizmą. Suomijos modelis leidžia 10% akcijų turintiems akcininkams reikalauti mažumos dividendų, o tai potencialiai galėtų padėti smulkiesiems akcininkams pasiekti jų pagrindinį tikslą – gauti pelno dalį (Glass Lewis, 2023). Tokių elgesio standartų reglamentavimas sukurtų teisinį aiškumą ir nuspėjamumą, suteikdamas patikimą orientacinį tašką tiek kontroliuojantiems akcininkams, priimant sprendimus, tiek teismams, vertinant tokių sprendimų teisėtumą. Toks reguliavimas turėtų būti lydimas aiškiai apibrėžtos atsakomybės sistemos, kuri užtikrintų proporcingus ir veiksmingus teisinius padarinius už nustatytų standartų pažeidimus.

Taip pat teisminių gynybos mechanizmų tobulinimas yra kritiškai svarbus efektyvios smulkiųjų akcininkų apsaugos elementas. Dabartinė sistema dažnai yra neproporcingai lėta, tai lemia situaciją, kai teismo sprendimas, net ir palankus smulkiajam akcininkui, dažnai nebeturi praktinės vertės dėl per ilgą procesą pasikeitusių aplinkybių. Siekiant pašalinti šią sisteminio pobūdžio problemą, tikslinga būtų įdiegti specializuotą korporatyvinių ginčų nagrinėjimo procesą, nustatant imperatyvius, trumpesnius bylų nagrinėjimo terminus. Tokiems ginčams spręsti galėtų būti taikoma supaprastinta procesinio dokumentų pateikimo tvarka, leidžianti operatyviau ir lengviau inicijuoti bylas. Be to, būtų tikslinga išplėsti teismo aktyvų vaidmenį renkant įrodymus, taip užtikrinant objektyvesnį ir išsamesnį faktinių aplinkybių vertinimą. Taip pat turėtų būti numatytos efektyvesnės laikinosios apsaugos priemonės, įskaitant

galimybę laikinai sustabdyti potencialiai žalingų sprendimų įgyvendinimą, siekiant užkirsti kelią negrįžtamiems neigiamiems padariniams bendrovei ir jos akcininkams.

Ilgalaikėje perspektyvoje būtų tikslinga apsvarstyti specializuoto komercinio teismo steigimą, kuris, remiantis Jungtinės Karalystės (Judiciary, n.d.) ir kitų jurisdikcijų pavyzdžiu, užtikrintų ne tik operatyvų, bet ir kokybišką korporatyvinių ginčų sprendimą. Tokio teismo teisėjai galėtų specializuotis būtent bendrovių teisės srityje, taip prisidėdami prie nuoseklios ir prognozuojamos teismų praktikos formavimo. Kartu reikėtų tobulinti ir alternatyvius ginčų sprendimo mechanizmus, tarkime mediaciją ir arbitražą, pritaikant juos specifiniams akcininkų ginčams. Tai ne tik sumažintų bendrą teismų apkrovą, bet ir padėtų greičiau bei efektyviau spręsti konfliktus, skatinant bendradarbiavimą tarp suinteresuotų šalių ir užtikrinant lankstesnius bei mažiau konfrontacinius ginčų sprendimo būdus.

Apibendrinant galima teigti, kad efektyviai smulkiųjų akcininkų apsaugai nuo potencialiai nesąžiningų kontroliuojančio akcininko veiksmų reikalingas kompleksinis teisinio reguliavimo paketas. Vien sąžiningumo principo ar bendrovės intereso standarto taikymas nesukuria pakankamos apsaugos. Būtina įgyvendinti kelis esminius pokyčius: griežtesnę sandorių su susijusiomis šalimis kontrolę, aiškų nesąžiningo elgesio požymių reglamentavimą ir specializuotų teisminių mechanizmų tobulinimą, įskaitant trumpesnius bylų nagrinėjimo terminus ir galimą specializuoto komercinio teismo įsteigimą. Tokios priemonės ne tik sustiprintų teisinio reguliavimo efektyvumą, bet ir turėtų reikšmingą prevencinį poveikį, atgrasydamos nuo nesąžiningų veiksmų. Jos prisidėtų prie teisingesnės interesų pusiausvyros užtikrinimo tarp kontroliuojančių ir smulkiųjų akcininkų, skatindamos skaidresnę, atsakingesnę ir labiau subalansuotą korporatyvinę valdyseną.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

- 1) Kontroliuojančiojo ir smulkiojo akcininko sąvokos Lietuvos Respublikos įstatymuose ar teismų praktikoje nėra aiškiai apibrėžtos, tačiau jos gali būti grindžiamos akcininko galimybe daryti lemiamą įtaką bendrovės valdymui. Atsižvelgiant į teisinio aiškumo principą, siūlytina oficialiai įtvirtinti kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko sąvokas Akcinių bendrovių įstatyme ar Civiliniame kodekse, apibrėžiant jas pagal įtakos ir turimų balsų kriterijus. Alternatyviai šios sąvokos galėtų būti aiškiai įtvirtintos teismų praktikoje. Šios sąvokos galėtų būti apibrėžiamos taip, kaip jos šiuo metu apibrėžiamos teisinėje literatūroje – kontroliuojantis akcininkas galėtų būti apibrėžiamas kaip akcininkas, turintis 50% + 1 bendrovės akciją, o smulkusis, kaip akcininkas turintis 5–33% bendrovės akcijų.
- 2) Sąžiningumo principo taikymas akcininkų santykiuose nėra aiškiai apibrėžtas, nors būtent šis principas atlieka esminę vertinimo funkciją ir padeda identifikuoti piktnaudžiavimo atvejus bei riboti formaliai teisėtus, tačiau nesąžiningus veiksmus. Teismų praktika rodo, kad sąžiningumo principas dažnai tampa pagrindu riboti kontroliuojančių ar smulkiųjų akcininkų veiksmus, kai sprendimai nors ir formaliai teisėti, yra priimami asmeninei, pažeidžiant kitų akcininkų ar bendrovės interesus. Tyrimas atskleidė, jog šis principas reikalauja, kad kiekvienas akcininkas, nepaisant savo turimų akcijų kiekio, įgyvendintų teises, nepažeisdamas kitų akcininkų ir pačios bendrovės interesų. Kontroliuojančio akcininko veiksmų vertinimas per sąžiningumo prizmę yra ypač svarbus, nes jo sprendimai dažnai daro įtaką smulkiems akcininkams. Praktikoje vis dar trūksta aiškumo dėl sąlygų, kada tam tikri veiksmai turėtų būti laikomi nesąžiningais, todėl būtina įtvirtinti objektyvius vertinimo kriterijus, kurie užtikrintų vienodą teismų praktiką, taikant sąžiningumo principą akcininkų ginčuose.
- 3) Akcininkų teisės ir pareigos nėra vienodos – jos skiriasi ne tik pagal akcininko turimų balsų kiekį, bet ir pagal balsų faktinę įtaką sprendimų priėmimui. Kontroliuojančio akcininko padėtis suponuoja pareigą užtikrinti, kad priimami sprendimai būtų pagrįsti, objektyvūs ir nepažeistų smulkiųjų akcininkų interesų. Priešingai, smulkieji akcininkai dažnai susiduria su informacijos trūkumu bei ribotomis galimybėmis dalyvauti bendrovės valdyme. Siekiant realios akcininkų pusiausvyros, siūloma plačiau

reglamentuoti akcininkų pareigas, ypač numatant platesnes kontroliuojančio akcininko pareigas.

- 4) Akcininkų tarpusavio konfliktai kyla dėl smulkiesiems akcininkams teikiamos informacijos stokos, vienasmeniškų sprendimų priėmimo ar piktnaudžiavimo kontroliuojama padėtimi. Nors smulkieji akcininkai turi procesinių gynimosi priemonių, tokių, kaip pavyzdžiui, visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų ginčijimas, jos dažnai būna lėtos, brangios ir ne visada efektyvios. Todėl būtina stiprinti prevencines priemones, užtikrinant iš anksto nustatytą skaidrią bendrovės vidaus komunikaciją ir valdymo taisykles. Viena iš siūlomų priemonių – sudaryti pagal įstatymus neprivalomus susitarimus (pvz.: akcininkų sutartį).
- 5) Siekiant efektyvios smulkiųjų akcininkų teisių apsaugos ir teisinės pusiausvyros tarp visų akcininkų, būtinas kompleksinis teisinio reguliavimo paketas. Siūlytina įtvirtinti aiškius nesąžiningo elgesio požymių kriterijus (sisteminę dividendų nemokėjimą, esant reikšmingam paskirstytinam pelnui, nepagrįstai didelių atlyginimų valdymo organams nustatymą, bendrovės turto perleidimą ekonomiškai nepagrįstomis sąlygomis), kurie būtų teisiškai reglamentuoti ir taptų orientyru tiek akcininkams, tiek teismams. Taip pat rekomenduotina apsvarstyti minimalių privalomų dividendų mechanizmo įvedimą (sekant Suomijos pavyzdžiu), kuris leistų smulkiesiems akcininkams pagrįstai tikėtis investicinės grąžos. Tolesniam teismų sistemos tobulinimui siūlytina įdiegti specializuotą korporatyvinių ginčų nagrinėjimo procesą, nustatant trumpesnius ir imperatyvius bylų nagrinėjimo terminus, taikant supaprastintą procesinių dokumentų pateikimo tvarką ir išplečiant teismo vaidmenį įrodymų rinkime. Tokios priemonės ne tik palengvintų smulkiųjų akcininkų teisių gynimą, bet ir užkirstų kelią potencialiam piktnaudžiavimui kontroliuojančiojo akcininko statusu., remiantis ne tik ekonominiu pagrįstumu, bet ir sąžiningumo principu.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 30-856.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 64-1914.
4. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 18, 20, 21, 24, 25, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 37-2, 37-3, 55, 58, 60-1, 65, 74, 76 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas (2024). TAR, 2024-12345.

Užsienio valstybių teisės aktai

5. Act on Limited Liability Companies, Germany (Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung – GmbHG) (1892), as last amended by Article 9 of the Act of 22 February 2023 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gmbhg/englisch_gmbhg.html [žiūrėta 2025 m. vasario 24 d.]

Specialioji literatūra

Lietuvos teisės šaltiniai

6. Bakanauskas, E. (2023). *Grupės intereso pripažinimas, dukterinės uždarnosios akcinės bendrovės smulkiųjų akcininkų teisių apsauga: probleminiai bendrovių teisės aspektai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (S 001), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
7. Bitė, V. (2022). Bendrovių reglamentavimo pokyčiai: ar atėjo startuolių aukso amžius? *Lietuvos teisė 2022: esminiai pokyčiai*, p. 191–209 [interaktyvus]. Prieiga

per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/04e9297a-faa5-4ac7-9337-44462c97ec66/content> [žiūrėta 2025 m. balandžio 6 d.].

8. Čiočys, R. (2013). *Bendrovių valdymo reglamentavimo Lietuvoje problemos*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas.
9. Dabulskis, P. (2019). *Smulkiųjų akcininkų interesų apsauga bendrovės įsigijimo ar perėmimo atveju*. Magistro darbas, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
10. Mikalonienė, L. ir kt. (2017). *Įmonių teisinių formų konvergencija ir divergencija: ar Lietuvos teisinis reglamentavimas yra patrauklus tarptautiniame kontekste?* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
11. Mikalonienė, L. (2015). *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras.
12. Mikelėnas, V. (2001). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia.
13. Mikelėnas V., (2008) Europos ir tarptautinių teisės normų ir standartų vaidmuo kuriant naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą ir aiškinant jo normas: kodekso rengimo grupės vizija. *Teismų praktika*, 29, p. 664–674.
14. Miliauskas, P. (2012). Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai. *Teisė*, 82, p. 73.
15. Mizaras, V. ir kt. (2008). *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
16. Mulevičiūtė, S. (2013). *Sąžiningumo principas civilinėje teisėje*. Magistro darbas, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Užsienio teisės šaltiniai

17. Conac, P-H. (2017). The Shareholders' Duty Not to Abuse Rights. *Shareholders' Duties*. Kluwer Law International (Nordic & European Company Law Working Paper No. 18-06), <https://doi.org/10.2139/ssrn.3123001>.
18. Bachmann, G., et al. (2014). *Regulating the Closed Corporation*. Berlin: Walter de Gruyter.
19. Perakis, E. (2004). *International Congress on Comparative Law: Rights of Minority Shareholders*. Bruxelles: Bruylant.

Europos Sąjungos institucijų publikacijos

20. Europos Komisija (2003). Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Modernising Company Law and enhancing Corporate Governance in the European Union – A Plan to Move Forward [interaktyvus]. Brussels. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0284> [žiūrėta 2025 m. vasario 6 d.].
21. Europos Komisija ir TGS Baltic (2018). Study on Minority Shareholders Protection [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://publications.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/1893f7b8-93a4-11e8-8bc1-01aa75ed71a1> [žiūrėta 2025 m. vasario 6 d.].
22. Europos Komisija, Teisingumo ir vartotojų reikalų generalinis direktoratas (2018). [interaktyvus] Prieiga per internetą: Study on minority shareholders protection: final report. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2838/658269> [žiūrėta 2025 m. vasario 6 d.].

Teismų praktika

Lietuvos teismų praktika

23. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2000). Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-494/2000, 2000 m. gegužės 1 d.

24. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2002). Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-2-215, 2002 m. vasario 4 d.
25. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2004). Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-386/2004, 2004 m. birželio 23 d.
26. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2009). Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-2-10/2009, 2009 m. vasario 11 d.
27. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2010). Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-549/2010, 2010 m. gruodžio 21 d.
28. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2011). Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-76/2011, 2011 m. vasario 28 d.
29. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2013). Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2013, 2013 m. kovo 29 d.
30. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2016). Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-457-686/2016, 2016 m. lapkričio 18 d. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.
31. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2019). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga. Teismų praktika, Nr. 50.
32. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2023). Nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-46-701/2023, 2023 m. sausio 5 d.
33. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2023). Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11-969/2023, 2023 m. vasario 9 d.
34. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2025). Nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-2-378/2025, 2025 m. vasario 13 d.
35. Vilniaus apygardos teismas (2024). Nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2919-640/2024, 2024 m. gruodžio 17 d.

Kiti šaltiniai

36. Cambridge Dictionary [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://dictionary.cambridge.org> [žiūrėta 2025 m. vasario 22 d.].
37. Verslo žinios. Solveiga Palevičienė. Palikti negalima atsisakyti – kur dėsime kabelį, kalbėdami apie sąžiningumo principo reikšmę šiuolaikinėje sutarčių teisėje [interaktyvus] (modifikuota 2022-02-15). Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2022/02/14/palikti-negalima-atsisakyti--kur-desime-kableli-kalbedami-apie-saziningumo-principo-reiksme-siuolaikineje-sutarciau-teiseje> [žiūrėta 2025 m. vasario 24 d.].
38. Aibidia. Arm's Length Principle [interaktyvus] (modifikuota 2024-11-20). Prieiga per internetą: <https://www.aibidia.com/transfer-pricing-glossary/arms-length-principle> [žiūrėta 2025 m. kovo 29 d.].
39. Registrų centras. Registrų centras: naujų įmonių registravimas pasiekė naujas aukštumas [interaktyvus] (modifikuota 2025-01-14). Prieiga per internetą: <https://www.registrucentras.lt/naujienos/index.php?mod=news&act=view&id=62768> [žiūrėta 2025 m. kovo 29 d.].
40. Enriques, L., Hansmann, H., Kraakman, R., & Pargendler, M. (2017). The basic governance structure: minority shareholders and non-shareholder constituencies [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.ius.uzh.ch/dam/jcr:793a8a4c-df4b-45e2-a8a6-5e0c20a4cd6a/SESSION%205%20The_Basic_Governance_Structure_Minority_Shareholders_and_NonShareholder_Constituencies.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 29 d.].
41. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (2019). Konstituciniuose aktuose vartojami terminai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lrkt.lt/lt/vertimai/konstitucinio-teismo-aktuose-vartojami-terminai/terminu-vertimai/1255> [žiūrėta 2025 m. kovo 29 d.].

42. Delfi. Valentinas Mikelėnas. Teisė sau, moralė sau? [interaktyvus] (modifikuota 2012-05-07). Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vmikelenas-teise-sau-morale-sau-58603253> [žiūrėta 2025 m. vasario 24 d.].
43. Glass Lewis (2023). 2023 Policy Guidelines [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.glasslewis.com/wp-content/uploads/2022/11/Finland-Voting-Guidelines-GL-2023.pdf?hsCtaTracking=8fe67cea-26f9-48b4-bc52-72626ddbade%7Ca6f93803-e60d-4bdb-b721-8ee3fbcfbe8c> [žiūrėta 2025 m. kovo 2 d.].
44. Judiciary (n.d.). Business and Property Courts [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/business-and-property-courts/> [žiūrėta 2025 m. kovo 11 d.]

SANTRAUKA

Kontroliuojantys ir smulkieji akcininkai: sąžiningas naudojimas akcininkų teisėmis pagal jų paskirtį

Meda Stankutė

Magistro darbe analizuojamas sąžiningumo principo taikymas skirtingų akcininkų, kontroliuojančių ir smulkiųjų, tarpusavio santykiuose. Darbo tikslas – nustatyti, kaip sąžiningumo principas daro įtaką akcininkų teisių įgyvendinimui ir kaip jis gali padėti užtikrinti pusiausvyrą tarp akcininkų interesų. Siekiant šio tikslo, darbe analizuojama akcininkų teisių samprata, aptariamos kontroliuojančio ir smulkiojo akcininko bei sąžiningumo principo sąvokos, jų tarpusavio sąveika ir reikšmė bendrovės valdyme.

Darbas išskiria akcininkų teises į kiekvienam akcininkui priklausančias, smulkiesiems akcininkams skirtas ir tik kontroliuojančio akcininko teises. Aptariama, kaip įstatymuose įtvirtinta smulkiųjų akcininkų apsauga, pavyzdžiui, kumuliacinis balsavimas ir kvalifikuotos balsų daugumos reikalavimai, veikia praktikoje, ir kokiomis priemonėmis galima užkirsti kelią piktnaudžiavimui iš kontroliuojančio akcininko pusės. Taip pat pabrėžiama, kad akcininkų teisės turi būti naudojamos pagal jų tikrąją paskirtį, o ne formaliai, siekiant asmeninės naudos kitų akcininkų ar bendrovės sąskaita.

Taip pat darbe pateikiami praktiniai patarimai tiek kontroliuojantiems, tiek smulkiesiems akcininkams, kaip sąžiningai įgyvendinti savo teises pagal jų paskirtį. Kontroliuojantiems akcininkams rekomenduojama vadovautis fiduciarinėmis pareigomis, užtikrinti proporcingą pelno paskirstymą, didinti valdymo skaidrumą ir aktyviai bendrauti su smulkiaisiais akcininkais. Smulkiesiems akcininkams siūloma naudotis teisinėmis apsaugos priemonėmis atsakingai, veikti bendradarbiaujant ir rinkti įrodymus nesąžiningam elgesiui pagrįsti.

Galiausiai darbe siūlomos teisinio reguliavimo alternatyvos – nuo griežtesnės sandorių su susijusiomis šalimis kontrolės iki nesąžiningo elgesio požymių reglamentavimo, taip siekiant didesnio teisės aiškumo ir smulkiųjų akcininkų apsaugos efektyvumo.

SUMMARY

Controlling and Minority Shareholders: Fair Use of Shareholder Rights in Accordance with Their Intended Purpose

Meda Stankutė

The master's thesis analyzes the application of the principle of good faith in the relationship between different types of shareholders – controlling and minority shareholders. The aim of the thesis is to determine how the principle of good faith influences the exercise of shareholders' rights and how it can help ensure a balance between their interests. To achieve this goal, the thesis explores the concept of shareholders' rights, discusses the definitions of controlling and minority shareholders as well as the principle of good faith, and examines their interaction and significance in corporate governance.

The thesis distinguishes between rights granted to all shareholders, those specifically intended for minority shareholders, and those exercised solely by controlling shareholders. It analyzes how legal protections for minority shareholders – such as cumulative voting and qualified majority requirements – function in practice, and what measures can prevent abuse by controlling shareholders. It also emphasizes that shareholders' rights should be exercised in accordance with their true purpose, rather than being used formally for personal gain at the expense of other shareholders or the company.

Additionally, the thesis provides practical guidance for both controlling and minority shareholders on how to exercise their rights in good faith. Controlling shareholders are advised to follow fiduciary duties, ensure proportional profit distribution, increase management transparency, and engage actively with minority shareholders. Minority shareholders are encouraged to use legal protection mechanisms responsibly, cooperate with others, and collect evidence to substantiate claims of bad faith conduct.

Finally, the thesis proposes legal regulatory alternatives – from stricter control over related-party transactions to the regulation of indicators of bad faith behavior – in order to enhance legal clarity and improve the effectiveness of minority shareholder protection.